

Defensie Ondersteuningscommando
Ministerie van Defensie

INDIË IN VELP EN ROZENDAAL: *een wandeling*

**INDIË IN VELP EN ROZENDAAL:
een wandeling**

VOORAF

De wandeling voert u door Velp en Rozendaal langs huizen en graven van mensen met een Indisch verleden, die ofwel hier vóór 1900 geboren zijn en naar Nederlands-Indië zijn gegaan, of zich hier na hun Indische tijd gevestigd hebben of begraven zijn. Hun verleden in Indië staat centraal in de korte biografische schetsen. Slechts een klein deel van de vele Velpse Indiëgangers komt aan bod. Na de aanleg van de spoorlijn Arnhem-Zutphen (1865) kwamen steeds meer Indiëgangers in Velp wonen. Naast de goede infrastructuur, de fraaie omgeving, de nabijheid van Arnhem (na Den Haag de belangrijkste vestigingsplaats van mensen uit de Oost) speelden ook factoren als erfenissen van grond en huizen, familiebanden en vrienden een rol. Het dichtbij gelegen Bronbeek, waar sommigen werkzaam waren, vormde eveneens een reden om zich in Velp of Rozendaal te vestigen. Waarschijnlijk had men al tijdens het verlof, doorgebracht in een van de vele Velpse pensions, kennis gemaakt met de voordelen die een vestiging in Velp bood.

De route, voor 90% over verharde wegen, is circa 12,5 km lang maar kan ingekort worden tot ongeveer 8,5 km (zie pagina 33). De routeaanwijzingen zijn cursief in donkergroene letters gedrukt. Achterin vindt u een kaart, waarop ook aansluitpunten voor het openbaar vervoer en horecagelegenheden zijn aangegeven. De wandeling begint bij station Velp en leidt naar landgoed Bronbeek, waar u welkom bent in café Batavia om uit te rusten en waar in het museum de vaste presentatie van de geschiedenis van de Nederlandse aanwezigheid in Indië bezocht kan worden. Ook kunt u op het landgoed genieten van een Indische maaltijd in Restaurant Kumpulan (reserveren noodzakelijk: 026 3649294). Via park Sacré-Coeur kunt u daarna naar station Arnhem Presikhaaf lopen. In vier minuten bent u weer op station Velp en in zeven minuten op Station Arnhem Centraal. Vergeet niet uw Museumkaart mee te nemen en eventueel uw commentaar op de wandeling achter te laten in de map 'Bezoekersreacties' in de hal van Museum Bronbeek.

We wensen u een prettige wandeling.

DE WANDELING

Startpunt Station Velp

Voor het station, staande met de rug naar de sporen, gaat u linksaf om vervolgens bij de overgang het spoor over te steken. U slaat de eerste weg links in, de Kastanjelaan. In de villa op nummer 14, oorspronkelijk 'Rosa' daarna 'Rijswijk' en nu 'Op Honk' geheten, woonde tussen 1880 en 1884:

In 1880 'Villa Rosa' geheten, nu 'Op Honk' (2017)

belangrijkste taak van deze ambtenaar. Zo moet d'Aulnis de Bourouill er zorg voor dragen dat de gronden goed worden bewerkt, het juiste zaad wordt gebruikt, de aan- en afvoerwegen in goede staat zijn, irrigatiekanalen onderhouden, en op tijd en op de juiste wijze geoogst wordt, kortom dat alle voorschriften van het gouvernement betreffende de cultures door de inheemse ambtenaren correct worden nageleefd. Zijn verhouding tot de bevolking bepaalt grotendeels of

1. F.J.H.L. baron d'Aulnis de Bourouill

De familie d'Aulnis de Bourouill is een van oorsprong Franse familie die sinds 1814 tot de Nederlandse adel behoort. Frederik Justus Hendrik Lodewijk baron d'Aulnis de Bourouill, geboren in Groningen in 1840, wordt na zijn opleiding tot bestuursambtenaar aan de Delftsche Koninklijke Academie, in 1860 benoemd tot *candidaat-ambtenaar* bij het Binnenlands Bestuur in Indië. Hij vertrekt naar de Oost in 1861 en wordt geplaatst als *Kontroleur der Landelijke Inkomsten en Cultures* in de Preanger, een bergachtige streek op West-Java.

Het toezicht op de exportgewassen en de inning der belastingen vormen de

F.J.H.L. baron d'Aulnis de Bourouill

deze bereid is tot een *‘voortdurende bevordering van de hooge belangen van Java en het moederland’*. Dat mocht hij *‘nimmer’* uit het oog verliezen. Hij kwijt zich tot volle tevredenheid van het gouvernement van zijn werk en krijgt in 1865 een gratificatie van f 200,- (nu ongeveer 4.700 euro) toegekend voor zijn goede diensten bij de aanleg van de nieuwe weg tussen Tjiandoer en Buitenzorg. De taak van een controleur is echter zwaar, zowel mentaal als fysiek. En niet alleen het werk eist zijn tol, maar ook de huiselijke omstandigheden.

Zijn eerste kind sterft, 16 maanden oud, in 1871 in Pekalongan, en zijn

derde kind wordt in 1874 dood geboren. Hij besluit dan ook in 1875 de Indische dienst te verlaten. Het Nederlandse klimaat bekomt hem goed. Eind 1875 volgt zijn benoeming tot burgemeester van Westervoort, een functie die hij vijf jaar zal vervullen, tot hij in 1880 in hetzelfde ambt bij de gemeente Rheden wordt aangesteld. Hij gaat in Velp wonen in villa Rosa, *‘zeer riant gelegen aan de Kastanjelaan tegenover het station’*. In 1881 echter is hij gedwongen om gezondheidsredenen ontslag te nemen. Frederik Justus Hendrik Lodewijk baron d’Aulnis de Bourouill blijft nog enige jaren in Velp wonen maar verhuist dan naar Arnhem, waar hij in 1912 in de ouderdom van 72 jaar, overlijdt.

Post Gadok aan de grote weg van Buitenzorg naar Tjiandjoer (vóór 1880)

De Notaris SCHRÖDER, te Velp, zal Donderdagen 15 en 29 September 1887, telkens 's middags 1 uur, in het Heeren-Logement, aldaar, bij Inzet en Toeslag, ten Verkoop Veilen:

De Villa „Rosa,“ zeer riant gelegen aan de Kastanjelaan, tegenover het Station van de Staats-spoor te Velp, bestaande in goed doortimmerd Heerenwoonhuis, waarin, behalve Keuken, Kelder, Zolder enz., 10 Kamers van verschillende afmetingen, alsmede 1406 Centiaren Grond, aangelegd tot Terrein van Vermaak en beplant met opgaand Hout en Heestergewassen.

Terstond te aanvaarden.

Betaling 1 November 1887.

Te bezichtigen 14, 15, 28 en 29 September, telkens van 10 tot 4 uur, waartoe men zich vervoege bij den mede-eigenaar H. VLEEMING, Kerkstraat, te Velp. (8468)

Het Nieuws van den dag, 12-9-1887

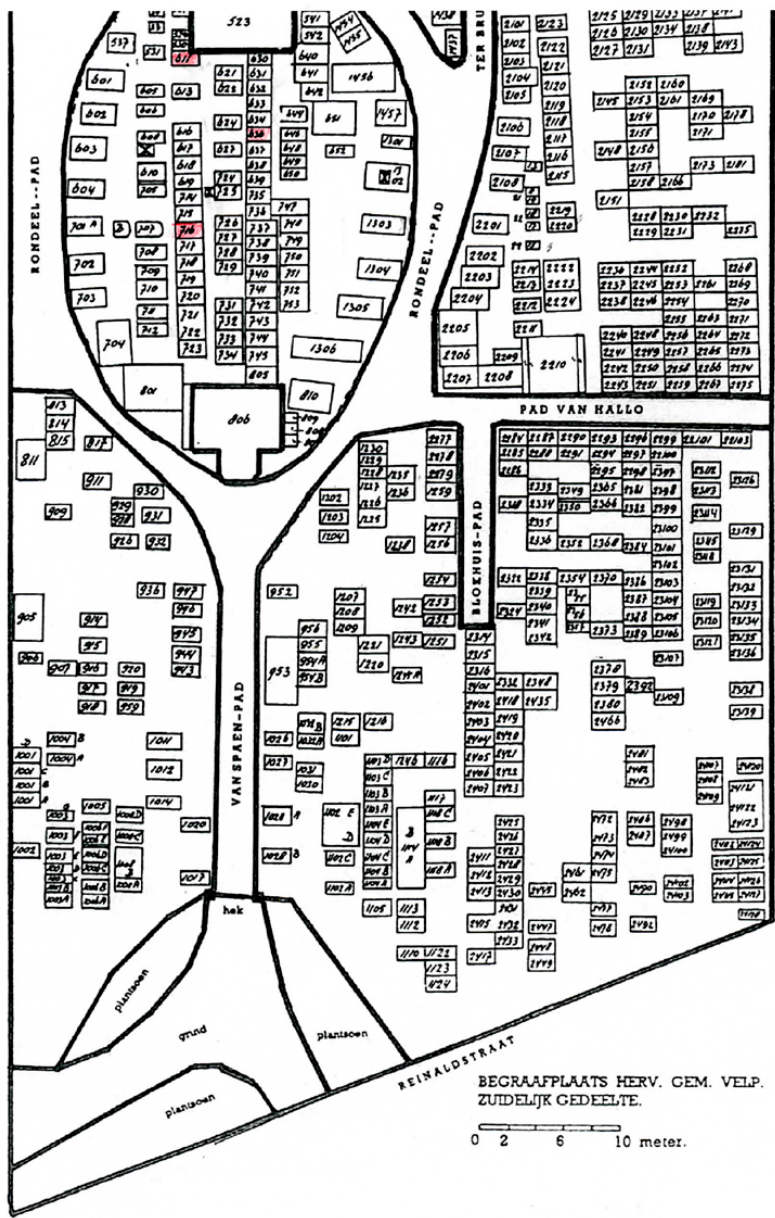
U keert om en gaat links de hoek om de Kerkstraat in. Vervolgens slaat u 10 meter na de kerk tegenover huisnummer 34 het tegelwandelpad links in en blijft rechtdoor lopen tot aan het kerkhof, Reinaldstraat 18 b. en opent de poort.

Begraafplaats Hervormde Gemeente Velp

2. Deze begraafplaats van de Hervormde Gemeente werd in 1834 aangelegd. Het eerste graf dateert uit 1836. Niet alleen protestantse, ook katholieke inwoners van Velp vonden hier hun laatste rustplaats. In totaal zijn hier tussen 1836 en 1983 (de sluitingsdatum) 8200 personen ter aarde besteld. Op het terrein bevinden zich twee rijksmonumenten: de grafkelder van de toenmalige bewoners van kasteel Biljoen en de neogotische grafstede van F.J. Hallo, daterend uit 1876.

Er liggen veel mensen met een Indisch verleden begraven, zoals generaal A.J.E. Diemont (grafnummer 716), Dr. A.J.H. van der Mijll Dekker (grafnummer 611), twee leden van de familie Cantz'laar (grafnrs. 634 en 636) en J.L. van den Berg van Sapiroea (grafnummer 1303).

Plattegrond begraafplaats Hervormde Gemeente

U loopt op de begraafplaats rechtdoor tot aan het rondeel en gaat dit langs aan de linkerkant tot ongeveer in het midden. Op de 3e rij achter het graf van de familie Avelingh vindt u het graf van generaal Diemont.

3. August Jan Emanuel Diemont

heeft 36 jaar in het Indisch leger gediend. In 1841 naar Indië gekomen als sergeant klom hij op tot generaal-majoor. De laatste jaren voor zijn pensionering was hij militair en civiel gezaghebber van Atjeh en Onderhoorigheden.

Hij kreeg de opdracht de verdedigingslinie rond de hoofdstad Kota Radja (nu Banda Aceh) te voltooiën. Tijdens zijn bestuur vond een expeditie plaats naar de noordkust van Atjeh, geleid door generaal Diemont zelf. Hij keek toe hoe zijn soldaten streden en bleef zelf op veilige afstand op een schip staan. Pas na afloop van het gevecht ging hij aan wal. Dat de soldaten dit allerminst konden waarderen is begrijpelijk, schreef een Indisch dagblad.

Vergeten was dat Diemont in 1850 gedecoreerd was met de Militaire Willemsorde voor zijn moedige optreden in Nias.

Hoofddeksel uit Nias van gevlochten rotan met keelbanden van haar

Generaal-majoor A.J.E. Diemont, Ridder MWO 4de klasse

Na de (mislukte) expeditie naar Atjehs noordkust raakte Diemont ervan overtuigd dat men een meer defensieve houding moest aannemen en zich beperken tot handhaving van de bezette posities. Toen gouverneur-generaal van Lansberge in 1877 op bezoek kwam om zich persoonlijk van de Atjehse situatie op de hoogte te stellen oordeelde hij evenzo en bedankte de generaal persoonlijk met de hartelijke woorden: *‘Aangenaam is het mij dan ook, in de gelegenheid gesteld te zijn om u persoonlijk voor uw heldenmoed, uw toewijding en uw onverdroten ijver namens Koning en Vaderland dank te zeggen.’*

In 1877 moest Diemont wegens ziekte zijn functie neerleggen en in 1878 werd hij gepensioneerd. Hij vestigde zich in Velp, niet ver van het Koloniaal Militair Invalidenhuis Bronbeek. Hij was goed bevriend met Commandant Smits en schonk het museum

naast zijn eigen portret ook nog diverse Javaanse miniatuur muziekinstrumenten en enige vlaggen, buitgemaakt tijdens de verovering van de grote moskee te Lambadak, die de 'zichtbare teekenen van het passeren onzer kogels' droegen.

Op 21 september 1883 stierf hij geheel onverwachts in Arnhem. Drie dagen later werd hij 'in stillen eenvoud' in het familiegraf bijgezet.

De enige gebeurtenis die de begrafenis een bijzonder cachet verleende, was de geste van de commandant van Bronbeek. Deze had 'de attentie om bij het voorbijtrekken van den

lijkstoet voorbij Bronbeek, dezen door eene eerewacht te laten volgen, een hulde, even gepast als welverdiend, aan den krijgsman, die in Indie zoo menig blij had gegeven van beleid en plichtsbetrachting.' Aldus de Arnhemsche Courant.

Atjehse vlaggen, veroverd bij de inneming der grote moskee te Lambadak

Even verderop in dezelfde rij ligt het graf van Dr. Van der Mijll Dekker.

*Dr. A.J.H. van der Mijll Dekker en echtgenote
C.L. Bosch (1860)*

4. Adriaan Jan Hendrik van der Mijll Dekker (1838-1892) werd na zijn opleiding aan de Rijkskweekschool voor militaire geneeskundigen te Utrecht benoemd tot officier van gezondheid en geplaatst bij de Militaire Geneeskundige Dienst in Indië. Hij zou daar zeventien jaar werkzaam zijn in dit zeer enerverende en zware beroep. Geneeskundige officieren hadden een dubbele taak: ze droegen niet alleen de zorg voor de militairen en hun familieleden, maar ook voor de plaatselijke burgers als er geen civiele arts aanwezig was. Als men bedenkt dat er jaarlijks slechts zo'n 200 officieren van gezondheid werkzaam waren in legerplaatsen verspreid over heel Indië, dan beseft men hoe druk het leven van deze artsen moet zijn geweest. Er overleden vijf maal meer militairen als gevolg van ziektes dan door de strijd.

Ziekensloep Atjeh (1873-1874)

Er moesten natuurlijk ook artsen mee met de vele expedities. Ze rukten op met de troepen, zorgden ervoor dat de gewonden uit de vuurlinie gehaald werden, verleenden hun eerste hulp en voerden onder uiterst primitieve omstandigheden noodoperaties uit. Van der Mijll Dekker vervulde deze taak in Atjeh in de jaren 1873-1876.

Na zeventien jaar werd hij in 1877 eervol ontslagen uit de Indische dienst en

belast met de geneeskundige en farmaceutische zorg op Bronbeek.

Voor de zieken (onder wie ook melaatsen en choleralijders) waren in het tehuis twee zalen ingericht met elk zestien bedden die bijna altijd gevuld waren. Dat was niet verwonderlijk, *'daar bijna ieder, die gedurende langen tijd in Indië geweest is van daar als souvenir een of andere kwaal medebrengt'* aldus Commandant Smits. Er waren zieken bij die soms meer dan tien jaar onafgebroken in bed lagen. Hen met liefdevolle aandacht blijven verzorgen was geen gemakkelijke taak voor een militair arts die er al zeventien zware tropenjaren had opzitten. Toch was Van der Mijll Dekker ook nog zeer actief buiten Bronbeek. Hij nam zitting in de gemeenteraad, werd lid van diverse commissies, en bleef al deze werkzaamheden vervullen tot kort voor zijn overlijden op 53-jarige leeftijd.

Apotheek Bronbeek (ca. 1880)

U loopt rond het rondeel en gaat terug langs de andere kant. Rechts op de 4e rij liggen twee leden van de familie Cantz'laar, onder wie

5. Wilhelmina Jacoba Cantz'laar van Pembroek

In 1833 vestigde Wilhelmina Jacoba van Pembroek zich met haar (stief)dochters in Velp. Zij had tot het overlijden van haar echtgenoot Paulus Roelof Cantz'laar in 1831 in Paramaribo gewoond waar hij gouverneur-generaal van de Nederlandse West-Indische bezittingen was geweest. Allerminst onbemiddeld achtergebleven – haar pensioen bedroeg zesduizend gulden per jaar – kon zij in Velp het leven van een zeer welgestelde dame leiden en ervoor zorgen dat haar dochters een goed huwelijk zouden sluiten. Zo geschiedde. De achtentwintigjarige Jenny Cantz'laar trouwt op 5 januari 1839 met de zevenendertigjarige majoor van het Indisch leger Hendrik George Kruseman die hier met verlof is.

Javasche Courant, 27-7-1839

Ze blijven voorlopig in Velp wonen, waar op 25 september van hetzelfde jaar hun eerste kind geboren wordt: Wilhelmina Jacoba Pauline Rudolphine Kruseman.

6. Mina Kruseman groeit op tot 'een van de wonderlijkste vrouwen die negentiende-eeuws Nederland heeft gekend'. Het grootste deel van haar jeugd (van 1843 tot 1854) woont ze in Semarang en nooit zal ze het gevoel van vrijheid vergeten dat met haar jonge jaren verbonden was. Toen al was ze antimilitaristisch. Wanneer haar vader een onderscheiding krijgt, maakt de vijftienjarige Mina stampij en eist dat hij zijn decoratie terugstuurt. Zo zal ze blijven. Later, tijdens de Eerste Wereldoorlog, stuurt ze te Parijs een oproep aan de vrouwen 'Contre la guerre'.

Pacifiste, radicale feministe, artieste en schrijfster, ze was het allemaal. Zeer scherp kon ze verwoorden hoe godsdienst, wetten en fatsoen het 19e-eeuwse vrouwenleven verstikten. Zij wees erop dat wie een zelfstandig leven wil opbouwen fatsoenlijk aan de kost moest kunnen komen. "Ik verlang werk voor elk mensch dat werken kan en

voor dat werk eisch ik betaling, onverschillig door wie het verricht wordt.” In de jaren zeventig treedt ze op als voordrachtskustenares en zal voor heel wat opschudding zorgen. Ze leest o.a. voor uit haar boek *Een huwelijk in Indië - een droeve kreet uit het werkelijke leven* - dat één lange aanklacht vormt tegen de Europese maatschappij die getrouwde vrouwen veroordeelde tot een toestand van slavernij. Haar lezingen riepen zeer verdeelde reacties op. Lof was er voor haar manier van

voordragen, maar afschuw over de inhoud. In 1873 komt ze in contact met Multatuli. Een hartelijke, maar uiterst korte vriendschap was het gevolg. Ze besluiten zijn toneelstuk *Vorstenschool* op te voeren. Mina vertolkt de hoofdrol, maar doet dit naar Multatuli's mening zo slecht dat niet alleen hun vriendschap voorgoed voorbij is, maar ook dat ze na 25 (overigens succesvolle) uitvoeringen ontslagen wordt. In een interview zegt ze: *‘...hij was me zó antipathiek als mens dat ik de schrijver nooit heb kunnen verwarren met de mensch.’*

In 1877 gaat ze terug naar Indië. Ook daar is haar aanwezigheid voor de vrouwenbeweging van belang. Ze voorziet in haar levensonderhoud door les te geven, op te treden en te publiceren. Ze blijft er *‘consequent excentriek’*. Haar *‘vrij gezette kordate soldateske verschijning’* wekte heel wat opzien, ongetwijfeld óók, omdat ze zelf haar paarden mennend door Soerabaja reed. In de jaren 80 begint ze een verhouding met de bijna twintig jaar jongere fotograaf Frits Hoffman. Ze verlaten Indië en gaan in Napels wonen, waar hun twee kinderen geboren worden, die echter kort na de geboorte sterven. Getrouw aan haar ideeën over de vrije liefde zal ze nooit huwen.

Mina als koningin Louise in Multatuli's *Vorstenschool*

In 1900 verschijnt haar roman *Parias*. Hierin neemt ze zeer kritisch stelling tegen het koloniale bewind en is zeer pessimistisch over de afloop: 'Als morgen de inboorlingen de overhand krijgen, dan zullen ze alles vermoorden wat Europeaan is, en daar hebben ze gelijk in...' Mina Kruseman overleed op 30 juni 1922 in Boulogne-sur-Seine.

*Weer terug bij de uitgang slaat u linksaf en loopt de Reinaldstraat uit.
U komt langs nr. 10, hier lag vroeger*

7. Villa Soekaboemi

Deze villa werd bewoond door Mr. **Pieter Blussé** en zijn echtgenote Cornelia Roelandina de Kanter. Zij hadden elkaar ontmoet in Brielle (haar geboorteplaats), waar Pieter griffier van het kantongerecht was. Kort na hun huwelijk op 29 juli 1868 vertrokken ze naar Oost-Indië, waar Pieter aangesteld werd bij de landraad, eerst in Modjokerto later in Soekaboemi. De landraad was een gewone rechtbank voor de inheemse bevolking in zowel burgerlijke als strafzaken. Er werd recht gesproken volgens het inheemse gewoonterecht (adat) en, in zaken waarin de adat geen oplossing bood, aan de hand van westerse wetboeken. Geen wonder dus dat de rechtspraak, gezien de enorme verscheidenheid aan gewoonten en

Villa Soekaboemi, Reinaldstraat 10, Velp 1930-1940

instellingen, zeer ingewikkeld was. 'Lain desa, lain adat: een ander dorp, een ander recht', was het gezegde. De landraad bestond uit een Europese jurist, die voorzitter was, een griffier, enige inheemse leden (de regent of een der districtshoofden), een aanklager (de djaksa) en een Mohammedaanse adviseur.

In 1874 gaat het echtpaar met kind en baboe op verlof naar Nederland om de 85-jarige vader van Pieter in Dordrecht te bezoeken. Weer terug in Indië vindt hij

Zitting van de landraad op Java circa 1890

naast zijn voorzitterschap ook nog tijd om zich aan de studie van het Soendanees te wijden. In 1876 wordt het *Hollandsch-Soendaasch woordenboek* uitgegeven dat hij met Raden Karta Winata had samengesteld. In 1879 vertrekken ze weer naar Nederland, kort na de dood van zijn vader. Ze besluiten niet meer terug te gaan en Blussé vraagt ontslag aan. Ze vestigen zich aanvankelijk te Parijs, maar komen in 1888 in Velp wonen. Ze geven hun huis de naam 'Soekaboemi,' vernoemd naar de laatste standplaats, en Pieter gaat zich aan de schilderkunst wijden.

Cornelia Roelandina de Kanter zal op 17 april 1916 in villa Soekaboemi overlijden en haar echtgenoot op 29 april 1921. Beiden zijn begraven op het kerkhof aan deze straat.

Bericht van Inzet.

De Notaris R. REIJERS bericht, dat de Villa „SOEKA BOEMI”, bestaande uit heerenhuis met schuurtje en grooten tuin, aan de Reinaldstraat No.10 te Velp, groot 28.10 A., behoorende aan de Erven Mr. P. BLUSSÉ, met 250 hoogten is ingezet op f 11.215.

Aanvaarding in gebruik 15 Februari 1922; betaling 15 Maart d.a.v. met 1 mnd. rente à 6 % 's jaars. 9510

Toeslag: Donderdag 12 Januari 1922, nam. 2 uur, in „de Vereeniging” te Velp.

Bezichtiging: Maandags en Dinsdags van 1—3, op toegangsbewijs, verkrijgbaar bij den Notaris, die nadere inlichtingen geeft.

Arnhemse Courant, 31-12-1921

Bij de Gasthuisstraat aangekomen, gaat u linksaf, steekt rechtdoor het spoor over en gaat weer links om vervolgens de 2e straat rechts (Havelaarstraat) in te slaan.

Op 26 november 1931 moet deze straat er zeer feestelijk hebben uitgezien. De hele buurt had de vlag uitgestoken omdat Mevrouw Cardinal-Selleger van nummer 8 (L'Ermitage) honderd werd. Groot was de belangstelling want de Velpenaren herinnerden zich niet ooit een honderdjarige in hun midden te hebben gehad.

L'Ermitage, Havelaarstraat 8

8. Alida Geertruida Selleger was geboren in Batavia als dochter van de stadsgeneesheer Dr. J. Selleger. Alleen in de drie grote steden op Java (Batavia, Soerabaja en Semarang) bestonden in de 19e eeuw aparte geneesheren voor de burgerlijke geneeskundige dienst. Overal elders hadden artsen zowel de zorg voor burgers als voor militairen. De stadsgeneesheer verleende hulp in de stedelijke hospitalen, de gevangnissen en de armenhuizen en had daarnaast soms ook een particuliere praktijk.

Alida groeit op met drie broers en een zuster in de chique wijk Rijswijk waar ook het paleis van de gouverneur-generaal stond. De buurt werd in een negentiende-

eeuwse reisgids beschreven als *'een opeenvolging van de heerlijkste lustverblijven'*. Ze zal er vaak in hun mooie rijtuig rondgereden zijn. Als haar vader, na vierentwintig jaar als arts in Batavia werkzaam te zijn geweest, afscheid neemt om met zijn gezin naar Nederland te gaan, wordt op de vendutie, gehouden ter gelegenheid van hun vertrek, onder de vele meubelen en andere zaken ook een *'bijzonder fraai en goed span zwarte maccasaarsche wagenpaarden'* aangeboden. Tot op heel hoge leeftijd denkt ze met weemoed aan haar heerlijke jeugd in Batavia terug.

Huis op Rijswijk, Batavia, geschilderd door Ernest Alfred Hardouin (1835-1845)

In 1858 huwt ze met Cornelis Cardinaal, koopman en commissionair van beroep en gaat in Rotterdam wonen. Hier worden hun beide dochters Henriëtte Elisabeth en Alida Geertruida geboren. Later verhuist het gezin naar Brussel waar ze vele jaren blijven. Na een

Batavia - privaathuis aan het Koningsplein

kort intermezzo in Amsterdam vestigen ze zich in 1905 voorgoed in Velp. Het jaar daarop overlijdt haar echtgenoot en komt Henriette, die vertaalster is, bij haar wonen *'om de huishouding te bestieren'*, een taak die haar dochter lang heeft vervuld. Op 12 april 1933 overlijdt Mevrouw Cardinaal-Selleger, 101 jaar oud.

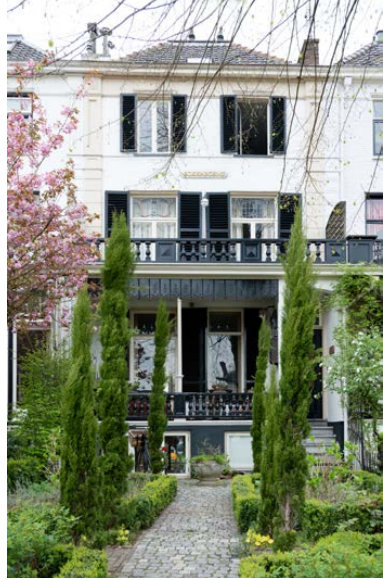
U loopt de Havelaarstraat uit, steekt de drukke Hoofdstraat over en slaat vervolgens linksaf; rechtdoor over de Hoofdstraat tot aan nr. 18.

9. Dit herenhuis draagt ook de naam **Soekaboemi**. Deze plaats – de naam betekent ‘*geliefde aarde*’ – ligt in de Preanger (West-Java) in een prachtige streek op 600 m hoogte aan de voet van de Gédé met uitzicht op weelderig begroeide hellingen. Het klimaat is er aangenaam koel en betrekkelijk droog. Geen wonder dan ook dat dit oord een geliefde verblijfplaats was voor gepensioneerden, ambtenaren, officieren met verlof en zieken.

Waarschijnlijk moet de naamgever van dit huis gezocht worden bij de familie **De Villeneuve** die hier woonde.

In 1879 vestigen zich Jhr. Willem de Villeneuve, gepensioneerd generaal-majoor der artillerie, zijn echtgenote Jacoba Loke en hun dochter Marie Petronella Wilhelmina Theodora in Velp.

Ook twee kleinzonen, afkomstig uit Nederlands-Indië, komen bij hun grootouders wonen. Hun vader, Lodewijk Johan, geboren in 1854, zit bij de

Soekaboemi, Hoofdstraat 18 (2017)

De (rivier) Tji Mandiri, Soekaboemi

cavalerie van het Indisch leger en zal in 1902 tot chef van dat wapen benoemd worden. Vol energie aanvaardt hij zijn taak en begint aan een grote reorganisatie. Een van zijn eerste bezigheden is de oprichting van een stoeterij voor Australische paarden. Voorheen waren door het

Indisch leger inheemse rassen gebruikt. Prima paardjes, maar te klein voor de bereden artillerie. De onderdelen der kanonnen die vervoerd moesten worden op paardenruggen door zeer bergachtig gebied waren te zwaar voor hen. De proef met de Australische paarden slaagde en het KNIL ging over tot de aanschaf op grote schaal van de Australische paarden. Maar dat heeft De Villeneuve niet meer meegemaakt. Negen maanden na zijn aantreden wordt hij ziek. Hij vraagt verlof aan dat hij aanvankelijk doorbrengt in een herstellingsoord te Soekaboemi. Zijn verblijf daar mocht echter niet baten. Hij vertrekt naar Nederland voor de duur van één jaar.

L.J. de Villeneuve, kolonel der cavalerie van het Oost-Indische Leger

Maar nauwelijks terug van verlof wordt hij weer ziek. *‘De kolonel denkt er hard over om met dezelfde boot die hem bracht, weder naar patria terug te keeren’*, schreef het Bataviaasch Nieuwsblad in 1904.

En zo geschiedt. Wel niet met dezelfde boot, maar nauwelijks een jaar later neemt hij ontslag en komt voorgoed terug.

Twee jaar later overlijdt hij – 53 jaar oud – in Den Haag. Hij wordt begraven op het kerkhof bij Kasteel Rosendael.

Zijn zuster Marie zal nog tot in de jaren dertig in huize Soekaboemi wonen.

Vervolgens steekt u de Tramstraat over en loopt rechtdoor tot tegenover het bankgebouw op de hoek van de Hoofdstraat en de Vijverlaan. Op de plaats van de ABN AMRO stond vroeger de villa van

10. J.L. van den Berg van Saparoea

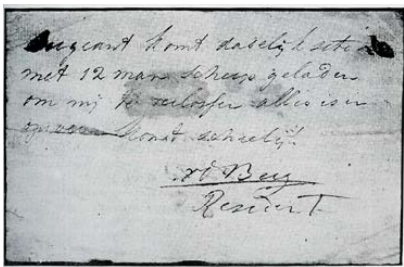
Vijf jaar was Jean Lubbert toen hij zijn moeder, broertjes en vader neergesabeld zag worden. Zelf werd hij met een klewang op zijn hoofd en rechteroor geslagen waarna hij het bewustzijn verloor. De gruwelijke gebeurtenissen werden voor altijd in zijn geheugen geëtsd. Hij zal ze in 1875 beschrijven. Maart 1817 kwam resident J.R. van den Berg samen met zijn echtgenote en kinderen op het Molukse eiland Saparoea aan. Al dadelijk bemerkte hij een anti-Nederlandse stemming onder de bevolking, omdat die na jaren onder een wat milder Engels bestuur te hebben geleefd, allerminst op de Nederlanders zat te wachten. Van den Berg poogde nog de onrust te sussen, maar dat mocht niet baten. Thomas Matulesia, een Moluks sergeant-majoor die gediend had onder de Britten, bestormde met een paar honderd man fort

Hoofdstraat Velp (1875-1885), rechts het huis van Van den Berg van Saparoea

Duurstede waar zich naast zestien soldaten ook de familie Van den Berg bevond. Allen werden gedood, op het ene kind na. Toen Jean Lubbert weer tot bewustzijn

kwam, ontdekte men dat hij nog leefde. Zijn leven werd gespaard en Salomon Pattiwaël, een voormalig personeelslid van de familie, ontfermde zich over hem. Omdat het door de aanval van de Nederlandse troepen, gezonden om de opstand te onderdrukken, te gevaarlijk werd, nam Pattiwaël het kind mee en verborg het in de bossen. Zo herinnerde hij zich die tijd: 'Wat ik in die wildernis, zwaar gewond zijnde, doorstond is niet te beschrijven; bijna naakt en van alles beroofd, bragt ik met Salomon en de

Briefje waarmee Resident Van den Berg om hulp vroeg: 'Sergeant komt dadelijk sito [hier] met 12 man scherp geladen om mij te verlossen alles is in oproer komt schielijk vd Berg Resident'

anderen, nachten op de boomen door, waar ik op een tak gebonden werd, om mij voor het vallen te vrijwaren, terwijl iedere nacht, ter verjaging van het wild gedierte, onder aan den voet van die boomen, een vuur werd aangestoken.'

Overdracht aan de Nederlanders van het zoontje van de resident Van den Berg op 12 november 1817, aquareel van Q.M.R. Ver Huell

Hij zal bijna zes maanden in die wildernis doorbrengen.

Op 12 november wordt Matulesia gevangen genomen en diezelfde dag draagt Pattiwaël Jean Lubbert aan de Nederlanders over. Van die overdracht herinnert hij zich niets, wel van de terechtstelling van Matulesia en drie anderen. Met Pattiwaël, die hij in het manuscript herhaaldelijk *'mijn vader'* noemt, gaat hij naar Soerabaja waar hij met zijn grootmoeder verenigd wordt. In 1820 komt hij aan in Nederland, vestigt zich in 1835 in Velp en huwt met Constance Gerardina Castendijk, erfgename van het landgoed de Ommershof. Bij K.B. van 8 september 1875 krijgt hij toestemming om *'van Saparoea'* aan zijn achternaam toe te voegen. Zevenendertig jaar dient hij de Velpse belangen als gemeenteraadslid, waarvan de laatste tien jaar als wethouder. In zijn testament laat hij een legaat opnemen voor het algemeen armbestuur te Velp ten bedrage van f 1500 en aan het bestuur der Vereeniging tot instandhouding der algemeene bewaarschool aldaar een som van f 500. Op 18 mei 1892 overlijdt hij die *'zowel bij arm als rijk algemeen geacht'* en *'met Velp en zijne behoeften als vereenzelvigd'* was.

U slaat de Vijverlaan in en betreedt daarmee villapark Overbeek.

11. Overbeek is het eerste landgoed in Velp waarop in 1900 met de aanleg van een villapark werd begonnen. Tuin- en landschapsarchitect H.A.C. Poortman schetste het ontwerp van het park en maakte hierbij gebruik van de oude padenstructuur, de loop van de Rozendaalse beek en oude bomen. Rond de vijver (een deel van de oude gracht) worden vijf gebogen lanen aangelegd, waarvan de Overbeeksingel er een is. De architecten W. Honig (tevens de grondeigenaar) en Chr. Jansen ontwierpen de meeste villa's. De bebouwing is gevarieerd, met vrijstaande en dubbele villa's, die verschillen in grootte, stijl en in de aangebrachte vaak zeer fantasierijke details. Elementen uit de neorenaissance, de chaletstijl en de art nouveau, zijn door elkaar gebruikt. De gevels van de meeste villa's zijn gemaakt van baksteen. Het gehele park is een van rijkswege beschermd dorpsgezicht wat overigens niet betekent dat elk huis automatisch de status van rijksmonument krijgt.

Bij de eerste straat links, de Overbeeksingel gaat u deze in tot de nrs 3 en 5.

12. Villa Ethy-Nore, gekenmerkt door een asymmetrische plattegrond en toren, is gebouwd in 1909 in opdracht van de wijnhandelaar Fokko Havinga Oortwijn. De namen van het huis zijn terug te vinden in die van zijn jongste dochter,

Eleonore Lucie Cécile Ethy, geboren in Velp op 10 juli 1900. Nore vertrekt, vijftientig jaar oud, naar Indië en huwt in 1927 met Arnold Keuls, administrateur van beroep. Na het uitbreken van de oorlog worden Arnold, Nore en hun kinderen door de Japanners geïnterneerd. Zij zal op 25 februari 1944, 43 jaar oud, overlijden in kamp Gedangan (Semarang).

Villa Ethy-Nore en Villa Banda (2017)

In 1911-1912 werd Ethy-Nore bewoond door het echtpaar Kouwenberg.

13. Henricus Filibert Kouwenberg

wordt in 1849 in Bergh geboren.

Hij begint in 1864 zijn carrière bij de marine als adelborst 3e klasse en zal deze afsluiten als viceadmiraal. In 1871 vertrekt hij naar de Oost. De taak van de marine daar lag voornamelijk in het bestrijden van de zeeroverij en steun bieden bij de vele expedities. Zo neemt Kouwenberg, geplaatst als luitenant-ter-zee 2e klasse op het raderstoomschip 'Valk', deel aan de eerste en tweede expeditie naar Atjeh in 1873-1874. In de jaren daarna gaat hij zich steeds meer toeleggen op

hydrografische werkzaamheden, zowel in de Nederlandse als de Oost-Indische wateren. Hoewel in 1874 een speciaal stoomschip was gebouwd voor zeemetingen gaat men in 1883 toch weer zeilboten gebruiken, omdat men meent dat die

Hr.Ms. Raderstoomboot 1e kl. "Valk" (1864-1897)

Zr. Ms. Melvill van Carnbee

Viceadmiraal H.F. Kouwenberg

handiger zijn voor dergelijk werk.

Kouwenberg wordt aangesteld als gezagvoerder en opnemer op de *Zr. Ms. Melvill van Carnbee*, een functie die hij van 1882 tot eind 1887 zal bekleden. In 1905 tenslotte volgt zijn benoeming tot commandant der zeemacht in Indië. Het jaar daarop al moet hij wegens ziekte ontslag nemen. Maar ook na zijn pensionering bleef hij de vraagbaak van velen.

In december 1910 huwde hij met Frieda Hubertine Wilhelmina Elisabeth Spelter, geboren in 1889 in Düsseldorf. Het jaar daarop kwamen ze in Velp wonen en werd hun dochter geboren. Een jaar later, op 1 december 1912 overleed Henricus Filibert Kouwenberg in Ethy-Nore.

14. Villa Banda

De Banda-eilanden bestaan uit drie grote en een aantal kleine eilanden en maken deel uit van de Molukken. De naam Banda is in de Nederlandse geschiedschrijving onverbrekkelijk verbonden met die van Jan Pieterszoon Coen (1587-1629). Omdat Banda het enige productiegebied ter wereld van nootmuskaat en foelie vormde, wilde de VOC een monopoliepositie in de handel in deze specerijen bezetten. In 1621 rustte Jan Pieterszoon Coen een expeditie uit om de Bandarezen tot een overeenkomst te dwingen. Na de gewelddadige verovering van de Banda-eilanden was nog maar weinig over van de oorspronkelijke bevolking. Het aantal slachtoffers liep in de vele duizenden.

De door sterfte, vlucht en deportatie sterk ontvolkte eilanden kregen een nieuwe

bevolking. Het land werd in perken verdeeld die aan oud-werknemers van de Compagnie werden toegewezen onder de voorwaarde dat zij de VOC tegen een vastgestelde prijs zouden voorzien van nootmuskaat. Het eigenlijke werk aan de bomen werd niet door de perkeniers zelf gedaan maar door slaven.

De Banda-eilanden hebben de Compagnie en de perkeniers veel winst opgeleverd. Hoewel het merendeel van de winst naar de Compagnie ging, konden de perkeniers van hun inkomsten luxueuze huizen bouwen met marmeren vloeren, fraaie tegels, kristallen kandelaars en Europese meubels.

Jan Pieterszoon Coen

Het plukken van nootmuskaat op Bandanaira

*Nu keert u weer om en loopt rechtdoor tot de Overbeeklaan.
Op de hoek aan de overkant op nr 14 ligt 'Welgelegen'.*

15. Villa 'Welgelegen' ook weer een prachtig voorbeeld van de in Overbeek zo fantasierijke architectuur, is gebouwd in 1903 door architect W. Honig. Hier woonden generaal-majoor de Meester en zijn echtgenote Leopoldine Paulina Boogaard.

Jacob Frans de Meester wordt op 9 februari 1854 te Lent bij Nijmegen geboren. Hij volgt aanvankelijk een

loopbaan als officier bij de marine-administratie, maar wordt in 1877 op zijn verzoek uit de zeedienst ontslagen en benoemd tot 2e luitenant kwartiermeester bij het Indische leger. Gedurende vier jaar verblijft hij in Indië en doet o.a. mee aan de strijd in Atjeh. In 1881 volgt zijn overplaatsing bij het Nederlandse leger en in 1892 zijn benoeming tot kapitein der intendance. Hij doorloopt vervolgens alle rangen, en verlaat als generaal-

Generaal-majoor J.F. de Meester

Villa Welgelegen, tekening van W.F. van Reine (1994)

majoor-intendant in 1914 de dienst. Geruime tijd is hij werkzaam te 's-Gravenhage op het vroegere departement van Oorlog, later ook nog in Arnhem waar hij zich in 1914 vestigt. Ook na zijn pensioen bekleedt hij nog vele functies. Zo is hij onder meer regent van de strafgevangenis, secretaris van het bestuur van de Kweekschool voor Meisjes en bestuurslid van het Gemeente-ziekenhuis. De laatste jaren van zijn leven brengt hij in Velp door waar hij op 82-jarige leeftijd overlijdt. Zijn vrouw volgt drie jaar later in 1939. Zij zijn begraven op Heiderust in Rheden.

De weg (de Overbeeklaan) vervolgen naar links, langs de vijver tot naast nummer 16

16. Landhuis Overbeek en Lubbert Jan baron van Eck.

Dit zijn de enige resten van het landhuis Overbeek, gebouwd in 1770 door Anthony Viervant, stadstimmerman en architect te Arnhem. Op de daklijst was een zandstenen balustrade aangebracht met twee wapenschilden en leeuwen als schildhouders, oorspronkelijk de wapens van Jacob Willem van Eck en Margaretha Vijgh, broer en schoonzus van Lubbert Jan baron van Eck.

De resten van Landhuis Overbeek (2017)

Lubbert Jan van Eck, geboren in 1720 op Overbeek, erfde van zijn vader de titels ‘baron’ en ‘heer van Overbeek’.

Hij vertrok in 1740 als Onder-Koopman van de Vereenigde Oost-Indische

‘t Adelyck huis Overbeek 1730-1740’

Compagnie naar de Oost en werd in 1761 benoemd tot gouverneur van Ceylon (Sri Lanka). Tevens was hij buitengewoon lid van de Raad van Indië.

Ceylon was voor de Nederlanders van belang omdat het eiland als enige gebied kaneel produceerde. Bovendien

nam Ceylon een strategisch belangrijke positie in. Het bestuur werd gevoerd door de gouverneur en de raad. Als voornaamste uitvoerende ambtenaar had Van Eck toezicht op de politieke, bestuurlijke en religieuze zaken. Zijn macht was wel enigszins beperkt door de raad, maar door zijn positie kon hij gewoonlijk het beleid bepalen.

Omdat de VOC zoveel mogelijk de inheemse bestuursstructuur in stand wilde houden, moest Van Eck goede betrekkingen onderhouden met de koning van het Ceylonese rijk Kandy. In de tweede helft van de 18e eeuw echter verslechterde de verhouding en Van Eck besloot Kandy te veroveren. Daarin slaagde hij in 1764, maar tijdens de expeditie had hij zeer ernstige malaria

Hervormde Wolvendaalsche kerk te Colombo, aquarel van J.L. Kalenberg van Dort, 1888

opgelopen. Lubbert Jan baron van Eck overleed, ongehuwd, in 1765 te Colombo en werd aldaar begraven in de Hervormde Wolvendaalsche kerk.

Moest hij in 1741 het geld voor zijn uitrusting lenen, bij zijn overlijden was hij schatrijk. Zijn erfenis werd op een half miljoen geschat. In zijn testament, opgemaakt in 1759, had hij laten opnemen dat van zijn personeel, dat bestond uit 42 slaven, er 15 vrijgelaten zouden worden; de overige moesten verkocht worden. Hij was zijn geboortedorp Velp niet vergeten en vermaakte aan tien arme Velpse gezinnen 500 rijksdaalders. Zijn broer Jacob Willem erfde het landgoed Overbeek en liet het landhuis bouwen waar u hier de resten van ziet. Het werd in 1907 afgebroken.

U blijft rechtdoor lopen, door 'de Achtsprong' en slaat bij de eerste zijstraat linksaf: Jeruzalem. Rechts op nummer 12-14 lag pension Boschzicht, geëxploiteerd door de familie Kaasenbrood.

17. A. Kaasenbrood en P. Wellen

Op 22 oktober 1914 wordt in Rheden het huwelijk gesloten tussen Alida Kaasenbrood, oud 28 jaar, en de 32 jarige Peter Johannes Henricus Josephus Wellen. Twee maanden later stappen zij op de boot naar Batavia. Alida is het jaar tevoren met haar ouders en zussen vanuit Den Haag in Velp komen wonen, waar haar vader een pension begint, Boschzicht genaamd. Peter Wellen is afkomstig uit Bemmelen, waar hij met zijn broer een landbouwbedrijf heeft gerund dat echter in 1913 failliet verklaard is. Hij vindt snel nieuw werk en wordt benoemd tot deskundige voor de stenen- en pannembakkerij in Nederlands-Indië. Er bestond in Indië grote behoefte aan dergelijke deskundigen. In 1914 eiste een pestepidemie zestien duizend slachtoffers. De pest, overgebracht door rattenvlooiën, kon het best bestreden worden door de ratten uit de buurt te houden.

Verbetering van de volkshuisvesting was dan ook een eerste vereiste en

pannendaken een prima middel. Als na een overstroming te Semarang nieuwe huizen gebouwd moeten worden, roept de resident van dat gewest Wellens advies in. Hij gaat zeer voortvarend te werk, laat de grootst mogelijke ovens bouwen om een miljoen pannen per maand af te kunnen leveren. Wellen is ook de eerste in Indië die 'verglaste' rioolbuizen maakt. Na in Semarang, Solo en Malang gelijksoortige werkzaamheden te hebben verricht, wordt hij in 1919 door de gemeente Bandoeng in dienst genomen. De dag voordat Alida en Peter daar hun huis willen betrekken, overlijdt hij. Een gevoelig verlies voor de gemeente: *'Ofschoon de heer Wellen niet aan den weg timmerde en bij velen, zeer veler onbekend zal zijn, voelen wij het toch als een behoefte, hier onze deelneming te betuigen bij dezen plotselinge dood van een nuttig werker in de Indische maatschappij. Wie hem zal moeten vervangen als leider van de pannembakkerij, waarin de*

Voormalig Pension Boschzicht

gemeente twee ton kapitaal heeft gestoken, zal een moeilijk te beantwoorden vraag blijken.’ Maar een nog veel groter verlies voor zijn naasten: naast Alida laat hij drie zeer jeugdige kinderen na. Een maand na de begrafenis stappen Alida en de kinderen op de boot naar Nederland.

Preanger-bode, 2-6-1919

Er tegenover ziet u aan de linkerkant op nr. 23 café Laros liggen.

18. Café Laros en de familie Laros

In 1893 kreeg dit huis – voormalig café Laros – zijn huidige vorm met veranda en grote gelagkamer. Het bevat een in neorenaissancestijl uitgevoerde herenkamer en een voor de gemeente Rheden uniek café-interieur met inventaris uit het eind van de 19e eeuw, bestaande uit een porseleinen tap in art nouveaustijl, Weense stoelen en tafels. Zelfs de glazen uit die tijd zijn nog aanwezig. De wanden van het café zijn

Interieur Café Laros

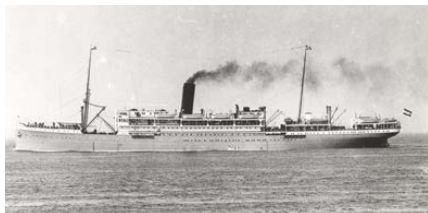
voorzien van een met behulp van sjablonen in Jugendstil geschilderde fries. In een zolderkamer zijn drie houten panelen met naïeve olieverfschilderingen van Velp te zien, gesigneerd door A.A. Laros, 1914. De schrijver en journalist John Jansen van Galen noemde in een brief aan Jan Siebelink dit pand het merkwaardigste huis in de merkwaardigste straat van Velp. *De kracht van het café was zijn verborgen ligging. Je kon er drinken zonder betrappt te worden, althans: je kon je koesteren in de illusie dat niemand je daar zou zien’.*

Schildering van A.A. Laros ‘Gezicht op Jeruzalem’

Het was bron van vele Velpse verhalen, over onderduikers in de kelders, over de tijd dat het fungeerde als belastingkantoor van de Duitsers en over de granaatslag van 1945. Nu is het een rijksmonument.

Johannes Gerardus Laros, gepensioneerd brievenbesteller, kwam met zijn vrouw Sijbentje Adriana Slockers en zes kinderen in juni 1912 vanuit Arnhem naar Velp. Zij namen het café over dat voortaan hun familienaam zou dragen. Van hun zonen zijn er drie in de jaren negentig van de 19e eeuw als militair naar Nederlands-Indië vertrokken. In die tijd was het beeld verdwenen van het koloniale leger als toevluchtsoord voor wanhopige werkeloze armen die geen andere manier zagen om aan de kost te komen. De koloniale militairen hoefden zich, dankzij de golf van militant nationalisme die de Nederlandse samenleving overspoelde, allerminst te schamen voor hun maatschappelijke positie. De jaren 1891-1900 – de jaren dat de broers Laros in dienst gingen – waren de meest succesvolle uit de geschiedenis van de koloniale werving. De oudste broer, Willem Frederik, reeds in 1912 met pensioen, trok in bij zijn vader en moeder en zal ongetwijfeld niet alleen met zijn arbeid maar ook financieel de zaak gesteund hebben, net als later zijn broers.

Passagiersschip S.S. Insulinde

Adrianus Antonius, die de schilderijen op de zolderkamer had gemaakt, beëindigde zijn loopbaan bij het koloniale leger in de rang van sergeant in 1919. Maar heel snel lonkte Indië weer. Op 23 oktober 1920 stapte hij met zijn broer Jacobus, eveneens voormalig sergeant KNIL, aan boord van de S.S. Insulinde. Beiden hadden hun dienst bij het leger verruild voor die van het korps gewapende politie. Het korps, de *'gepantserde vuist'* van het binnenlands bestuur, moest de binnenlandse rust, orde en veiligheid verzekeren. Na op diverse plaatsen op Java gediend te hebben keerden de broers in 1923 terug, zij het nu elk op een ander schip. Antonius met de *'Patria'* en Jacobus met de *'Prinses Juliana'*. Ze gingen weer op Jerusalem 23 wonen. Als in 1932 het café verbouwd moet worden, dient Adrianus samen met zijn broer Hendrik daartoe de aanvraag in. Hij zal er echter niet lang meer van genieten. Eind 1939 overlijdt hij, ongehuwd, 63 jaar oud. Zijn broer Jacobus, eveneens nooit getrouwd, was al vier jaar eerder gestorven. Hendrik, in tegenstelling tot zijn oudere broers nooit in Indië geweest, zal de nering nog geruime tijd voortzetten. Hij hield er de wind onder. Bij Laros kon men *'alleen een beetje praten en een biertje drinken en klaar. Er werd geen kaartje gelegd, en een feestje gegeven, o dat al helemaal niet!'*

U gaat een stukje terug en slaat de eerste straat links, de Schaapsdrift Overbeek, in. Bij de Burg. Brandtlaan aangekomen kunt u kiezen voor een (4 km) kortere route. U loopt dan niet naar kasteel Rosendael en de begraafplaats, maar direct naar de Egmondstraat. De inkorting van de route is op de kaart ingetekend als stippellijn.

Kortere route: sla op de Burg. Brandtlaan linksaf, steek de Rozendaalse laan over, ga even naar rechts en sla de eerste zijstraat, de P.C. Hoofdlaan in. Dan gaat u door de Van Pallandstraat en neemt de eerste straat rechts, de Egmondstraat. Vervolg de hoofdroute bij nr. 22.

Hoofdroute

U gaat op de Burg. Brandtlaan rechtsaf, negeert de zijstraten en loopt tot aan de Bosweg. Daar slaat u linksaf en vervolgt uw weg tot de Ringallee, steekt deze over, gaat even rechts en vervolgens links het bospad naast de Kleiberglaan in. U passeert het witte hek van het Gelders Landschap en neemt meteen achter het hek het eerste pad (met het rode paaltje) links. U blijft dit pad volgen (negeert alle zijpaden) tot aan de driesprong bij de wei met de vijver. Daar rechts aanhouden en langs het huis 'Heuveloord' en de voormalige Openbare School (de 'Torckschool') rechtdoor lopen tot aan de Beekhuizense weg. Deze steekt u over en gaat links de ingang van het park Rosendael binnen.

Petronella Wilhelmina van Hoorn

19. Kasteel Rosendael en P. van Hoorn

Hier woonde tussen 1722-1764 Petronella Wilhelmina van Hoorn, geboren te Batavia in 1698, dochter van Joan van Hoorn, gouverneur-generaal van Nederlands-Indië, en Susanna Agneta van Outhoorn. Zij kwam in 1710 met haar vader en stiefmoeder – haar moeder was, evenals haar drie zussen, overleden, - als twaalfjarig meisje in Amsterdam aan. Joan van Hoorn werd door de VOC gedwongen Indië te verlaten, verdacht van nepotisme en het begunstigen van de Chinese bevolkingsgroep van Batavia.

Beschildeerde schelpjes [7 stuks] behorende bij een Kai-awase spel, geschenk aan zijn kleindochter

Het leven hier valt Petronella zwaar, ze wordt gekweld door heimwee naar het warme Indië, ze mist haar grootvader en vindt de mensen en hun gebruiken vreemd. Tot overmaat van ramp sterft haar vader nog geen jaar na terugkomst. Met verlangen ziet ze uit naar de brieven van haar grootvader Willem van Outhoorn die eveneens gouverneur-generaal van Indië is geweest. Hij staat haar met raad en daad bij en wil haar opbeuren. Als ze klaagt over de winter raadt hij zijn *herts lieve Pieternelletje* aan maar te denken aan de *'kort daer op te volge soete lente en zijn groene bolletjes aen boomen'* en aan de *'aangenaeme zoomer met al haer verquickingh voor den geest van den mensch.'* Grootvader en kleinkind bleven elkaar tien jaar lang schrijven. Helaas zijn haar brieven aan hem niet bewaard. Ook zal hij haar vele fraaie exotische voorwerpen zenden die tot 1921 in het kasteel aanwezig waren, maar daarna bij verschillende eigenaren terecht zijn gekomen.

In 1722 trouwt ze, kort tevoren weduwe geworden van Jan Trip de Jonge, met Lubbert Adolf Torck, die ze in Amsterdam had leren kennen. Torck was heer van kasteel Rosendael. Hoewel een huwelijk tussen een adellijk heer en een patriciërsdochter door tijdgenoten als een mesalliance

gezien werd, heeft dat de verbintenis niet verhinderd. Petronella was immers een zeer gewilde huwelijkskandidaat door haar enorme rijkdom. Haar Indisch

kapitaal (ze erfde niet alleen van haar vader, maar ook van haar grootvader) was viermaal zo groot als het zijne en samen was het vermogen van het echtpaar het grootste in Gelderland en behoorde tot een van de grootste in de Republiek.

Het echtpaar heeft kosten noch moeite gespaard om het kasteel te moderniseren en de tuin te verfraaien. Zo worden, naar ontwerp van de architect Marot, de theekoepel, de bedriegertjes en de cascade met de stroomgoden aangelegd en het befaamdste werk: de schelpengalerij. De schelpen hiervoor zijn, in tegenstelling tot wat vaak beweerd is, niet door haar vader of grootvader meegenomen dan wel gestuurd uit Indië, maar omstreeks 1730 in Amsterdam gekocht.

In de zomer woonden ze in Rosendael en in de winter in Petronella's huis in Amsterdam. Ze kregen geen kinderen en Petronella's zoon uit haar eerste huwelijk stierf in 1738, tweeëntwintig jaar oud. Petronella overleed zes jaar na de dood van haar echtgenoot op Rosendael in 1764.

Gedurende haar leven had Petronella evenals haar man niet méér uitgegeven dan uit arbeid en vermogen ontvangen was, de woorden van haar grootvader indachtig: *'Dat het geldt in hollandt een goede ware is, is te gelooven, zoo is het hier daer mee ook gelegen, en daarom moet de verquistingh daer van gemeijdt werden, en de uitgift niet anders geschieden, als daer het de noodt tot levens onderhoudt, mitsgaders bewaringh van het respect komt te vereysschen.'*

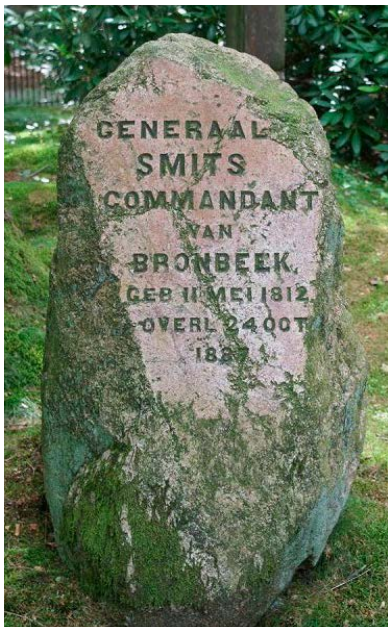

Rechthoekig lakdoosje, geschenk aan zijn kleindochter

U vervolgt uw weg door het park langs de oranjerie tot aan de begraafplaats

20. Begraafplaats Rosendael

In 1840 lieten de toenmalige kasteelbewoners, het echtpaar Torck-Huysen van Kattendijke een grafkelder bouwen met het opschrift 'Kasteel Rosendael' in het bos ten noordwesten van het kasteel, vermoedelijk naar een ontwerp van de architect J.D. Zocher jr.. Rondom de grafkelder liet de baron een stukje grond ontsluiten en omheinen, zodat hier ook andere Rozendalers konden worden begraven. Vele aanzienlijken toonden belangstelling voor deze laatste rustplaats. Zo zijn de grafkelders van de geslachten Huysen van Kattendijke en Luden, de meest spectaculaire objecten van de begraafplaats, evenals het graf van de dichter De Genestet. In schrille tegenstelling tot de imposante grafmonumenten van de hier begraven adel valt een complex naamloze graven op. Daar liggen de oudgedienden van het kasteel. Op het oudste deel zijn ook de graven te vinden van de bemanning van twee vliegtuigen, neergestort tijdens WO II. In 1978 werd de begraafplaats, eigendom van de familie Van Pallandt, door een legaat van de in 1977 overleden laatste baron overgedragen aan de gemeente Rozendaal. Het

werd daarmee een gewone gemeentelijke begraafplaats, hoewel het oudste gedeelte van voor 1933 al de status van Rijksmonument had verkregen. Ook de eerste commandant van Bronbeek vond hier zijn laatste rustplaats.

U gaat het eerste hek links binnen en houdt rechts aan. Bijna aan het einde van het pad vindt u rechts zijn graf.

21. Johannes Cornelis Jacobus Smits werd hier op vrijdagmiddag de 28ste oktober 1887 begraven. Zonder militair vertoon en zonder toespraken zoals hij verzocht had, maar wel onder belangstelling van honderden mensen. Zelfs

de oudste invaliden waren langs een binnenweggetje aan komen strompelen om ‘hunne beminde’ generaal de laatste eer te bewijzen.

Smits, bij de aanvaarding van zijn taak op Bronbeek vijftig jaar, kon terugblikken op een lange, met vele onderscheidingen bekroonde militaire loopbaan. Na eerst bij het leger in Nederland gediend te hebben ging hij in 1848 naar Indië waar hij deelnam aan verschillende expedities. Hierbij onderscheidde hij zich door moed en beleid waarvoor hij onder meer de Militaire Willemsorde 3e klasse verwierf. In 1860 keerde hij met ziekteverlof terug in Nederland en in 1862 benoemde de koning hem tot commandant van Bronbeek.

Aan de eerste commandant zijn in de Indische krijgsgeschiedenis weinig schilderachtige beschrijvingen gewijd. Wat over hem gezegd wordt beperkt zich tot zakelijke mededelingen als: *‘De omtrekkende beweging der Baliërs werd door twee kompagnien van het 13e bataljon, onder den kapitein J.C.J. Smits, verhinderd.’* Dat zou veranderen in zijn Bronbeekse periode. Hij moet een levenslustig en humoristisch man zijn geweest. Duidt hierop al zijn oogopslag, ook de Franse reiziger Havard beschrijft hem zo: *‘Als altijd was hij vriendelijk, voorkomend en hartelijk; een vrolijke blik en een glimlachend gelaat straalde ons tegen en niet zonder zekere aandoening merkte ik op, dat hij ter eere van onze komst, de*

Fransche vlag op den top zijner woning had doen hijschen.’ Zijn regime op Bronbeek werd gekenmerkt door mildheid. In 1913 nog herinnerde men zich hem als een ‘uitstekend en zeer humaan’ commandant. Ook heeft hij veel bijgedragen aan de bekendheid van Bronbeek. Onder zijn leiding is in 1881 het fraaie gedenkboek van Bronbeek verschenen, verlichtigd met platen van het tehuis, het landgoed en van vele voorwerpen die toen al binnenstroomden. Hij ontving veel gasten, zat in diverse verenigingen en behartigde niet alleen Bronbeeks belangen maar die van vele Arnhemmers. Zo was hij nauw betrokken bij de oprichting van de exotische Vogel- en Plantentuin en van de Arnhemsche Omnibus Maatschappij.

Generaal-majoor titulair bd. KNIL J.C.J. Smits
in groot tenue, olieverf op paneel

Hij is tweemaal getrouwd geweest. Op 10 april 1850 huwde hij te Batavia met de 45-jarige Augusta Cornelia Elisabeth Henriette Schenck, de weduwe van resident Valck. Zij overleed op 9 januari 1878 te Bronbeek. Vijf jaar later werd hij in de echt verbonden met Cornelia Adriana Heineken met zijn stiefzoon Frans Valck als getuige. Zij woonde vlakbij in villa Claerhout aan de Velperweg (nu Arnhemse Straatweg 358). Lang zouden ze niet verenigd blijven. Op 24 oktober 1887 overleed Smits, 74 jaar oud.

U loopt dezelfde weg terug tot de uitgang van het kasteel, steekt de weg over en gaat rechtdoor over de Rozendaalselaan tot aan de Ringallee. Deze steekt u over, volgt nog een stukje de Rozendaalselaan en neemt dan de eerste straat rechts, de P.C. Hoofdlaan. Dan gaat u door de Van Pallandtstraat en slaat de 1e straat rechts in, de Egmondstraat. U bevindt zich in de wijk die bekend staat als

22. De Amsterdamsche Schoolwijk

Alle 72 woningen van deze wijk, ontworpen door de architecten P. Vorkink en J.Ph. Wormser, zijn tussen 1922 en 1924 gebouwd in de stijl van de Amsterdamse school. Kenmerkend voor deze bouwstijl is het gebruik van veel baksteen en het toepassen van versieringen in de gevels in baksteen of gebeeldhouwde natuursteen. De bakstenen zijn gemetseld in halfsteensverband. De gevels worden bekroond met lange steile pannendaken. Opvallend zijn de schoorstenen die in de gevel zijn geplaatst en naar boven taps toelopen. De bebouwing bestaat voor het grootste deel uit dubbele en driedubbele woningen. De gehele wijk is gemeentelijk monument.

In de Egmondstraat woonde op nummer 5:

23. Rudolph MacLeod.

Onverbeterlijke dronkaard, halve gek, bruint, maar ook ruwe bolster met een hart van goud: allerlei kwalificaties zijn de man die hier eens woonde, gegeven, maar één zal nooit ontbreken: echtgenoot van Mata Hari. Ook over haar zijn de meningen verdeeld: manzieke vrouw, courtisane, femme fatale, verhard van ziel en gemoed maar dapper, én erg aardige vrouw die rijkelijk met fooien strooide.

Rudolph MacLeod (1856-1928), officier in het Indisch leger, trouwde tijdens zijn Europees verlof in 1895 met Margaretha Geertruida Zelle. In 1897 wordt zoon Norman geboren en in hetzelfde jaar vertrekt het gezin naar Nederlands-Indië, waar in 1898 dochter Louise Jeanne (Nonnie) ter wereld komt. Hun huwelijk wordt steeds slechter. Als MacLeod overgeplaatst wordt naar Sumatra blijft zijn vrouw met de kinderen achter op Java en gaat bij goede kennissen inwonen. In 1899 sterft Norman. Na de pensionering van MacLeod in 1900, blijven ze nog bijna twee jaar op Java wonen, maar omdat Margaretha haar jeugd niet wilde 'begraven in een graf als Sindanglaja' – een zeer geliefd maar

Trouwfoto Rudolph MacLeod en Margaretha Geertruida (Griet) Zelle

inderdaad heel rustig vakantieoord – vertrekken ze in maart 1902, zeer tegen zijn zin, naar Nederland. Het mocht hun huwelijk niet redden en op 30 augustus 1902 wordt de scheiding van tafel en bed, aangevraagd door Margaretha, uitgesproken. Enige dagen tevoren was MacLeod met hun dochtertje naar vrienden in Velp vertrokken. Ze gaan aanvankelijk op de Biezendaalsche laan wonen, hij in pension *Zomerlust* en

Rudolf MacLeod en dochter Non MacLeod

Nonnie daar tegenover bij de familie Van Maurik. Vader en dochter zullen tot hun overlijden in Velp blijven wonen. Hoewel in brieven sprake is van een (korte) verzoening tussen man en vrouw en ze alledrie op 25 januari 1904 ingeschreven zijn in het gemeenteregister wil dat nog niet betekenen dat Margaretha hier werkelijk gewoond heeft. Wel heeft zij – om Nonnie te zien – af en toe gelogeed in hotel de Roskam in Rheden.

Wegens vertrek onmiddellijk te
Huur de Villa „Tanah-
Sirah”, gelegen aan den Zuider-
Parallelweg te Velp bij Arnhem.
Huurprijs f 350. (2487)

Nieuws van den dag, 08-04-1903

In januari 1904 gaan vader en dochter in villa Tanah Sirah aan de Zuider Parallelweg wonen. Deze naam moet MacLeods gevoel voor ironie sterk aangesproken hebben. Zij verwijst namelijk niet alleen naar de streek rond Padang (Sumatra), maar kan ook ‘versgedolven graf’ betekenen. En ironisch kon MacLeod zijn. Zo had hij, net in Indië en reeds ‘*de lolbroek van de compagnie*’, in Atjeh een spotvers geschreven op de overgave van een belangrijk verzetshoofd, die bedongen had dat hij met twintig volgelingen naar Mekka overgebracht zou worden met - levenslang - een behoorlijk jaargeld. Het lied werd in menig kantine met veel verve gezongen.

Mata Hari als danseres in La Revue Theatrale Parijs

Terwijl zijn voormalige vrouw als “Oosters” danseres grote successen viert in de theaters van Parijs, Madrid, Wenen en Milaan, bekommert hij zich om zijn Nonnie en blijft tot op hoge leeftijd werkzaam als journalist. Hij zal nog tweemaal in het huwelijk treden en nog twee dochters krijgen. Maar tragisch blijven zijn leven, dat van zijn eerste vrouw en zeker ook dat van Nonnie. ‘*Non was een rustig en eenvoudig meisje dat haar werk als onderwijzeres heel ernstig opvatte*’, zo

stond ze bekend onder de Velpenaren. Twee jaar na de executie in 1917 van Mata Hari, die beschuldigd was van spionage voor de Duitsers, zou Nonnie, die net haar bevoegdheid als onderwijzeres behaald had en op het punt stond om naar Indië te vertrekken, overlijden aan een hersenbloeding. In 1928 stierf ook haar vader, 71 jaar oud.

Nog in 1952 herinnerde men zich hem in Velp: *al bejaard, maar nog een kaarsrechte militaire figuur.*

Beiden liggen begraven op Heiderust. Op de steen staat: “Onze Non, 2 mei 1898 – 10 augustus 1919 en haar vader, 1 maart 1856 – 9 januari 1928.

‘Het kan vreemd loopen met een menschenkind. Hij, kranig officier, boeiend causeur, telg uit een beroemd geslacht, dat Engeland o.m. een admiraal voor zijn vloot leverde, zonk weg in de stille rust van het villadorp Velp, zijn vrouw, kind van eenvoudige burger-afkomst, bestemd om in een provincieplaatsje weg te vegeteeren, werd de geliefde van de grootsten op aarde!’ verzucht de verslaggever van de Arnhemsche Courant bij zijn overlijden.

U draait om en gaat de eerste straat rechts in, de Van Pallandtstraat. Vervolgens slaat u linksaf de Bergweg in. U blijft rechtdoor lopen tot u aan het kerkhof (aan uw rechterhand) bent gekomen. De poort klemt misschien maar is altijd open.

24. De R.K. begraafplaats aan de Bergweg 11

Dit kerkhof dateert uit 1874. Voor die tijd werden de katholieken begraven in en rond de “Oude Jan” en vanaf 1836 tot 1874 op het kerkhof aan de Reinaldstraat. Opvallend is het sobere karakter van de meeste grafstenen. De begraafplaats heeft bijna honderd jaar de laatste rustplaats voor vele Velpenaren van katholieke huize gevormd. Sinds de inrichting van een nieuw katholiek gedeelte op de algemene begraafplaats Heiderust in Rheden in de jaren ‘60 werd er steeds minder begraven. Het kerkhof raakte in verval en dreigde zelfs geruimd te worden. Maar dankzij het initiatief van een aantal parochianen bleef de begraafplaats behouden.

Door de hoofdingang het brede pad rechtdoor volgen tot het grote kruis in het midden. Links bevindt zich

25. Het grafmonument van de familie Staal

Het bekendste lid van de familie is echter niet hier begraven maar in Batavia.

Walterus Jacobus Staal, geboren te Velp in 1839 als zoon van de smid Johannes Jacobus Staal en Willemyna ter Steeg, treedt in 1858 in bij de orde der Jezuïten, wordt in 1872 tot priester gewijd en vertrekt als missionaris naar Nederlands-Indië. Het grootste deel van het jaar is hij op reis om her en der wonende katholieken te bezoeken.

Hij bezoekt vele plaatsen in het noordwesten van de archipel, in een gebied tienmaal de oppervlakte van Nederland, met de meest primitieve transportmiddelen, soms

Mgr. W.J. Staal

gehurkt in een prauw dan weer dagenlang te voet langs ongebaande wegen en wadend door rivieren. De missionering verloopt uiterst moeizaam. Zo schrijft hij in 1877 vanuit west-Borneo over de kerstening in Pontianak, Singkawang en Montrado: *‘Met betrekking tot de Europeanen valt er niets bijzonders op te merken; de meesten zijn vrij onverschillig in het vervullen hunner godsdienstplichten. Het getal Roomsche Katholieken is zeer gering; slechts bij de mindere militairen zijn ze betrekkelijk goed vertegenwoordigd. Er waren slechts 14 biechten, 5 communies, 9 kinderen werden gedoopt. Met de Christen Chineezers is het onder godsdienstig opzicht gelukkig veel beter gesteld. Op eenige uitzonderingen na zijn alle Christen Chineezers ijverig en dienen als goede Christenen God in eenvoudigheid des harten. Hun getal bedraagt nu 91.’* Hij kan goed

met hen omgaan, want naast Frans, Duits, Engels, Italiaans en Spaans en Maleis spreekt hij vloeiend Chinees. Het is niet de enige bevolkingsgroep die hij daar ontmoet. Ook komt hij in contact met Dajaks. En natuurlijk, geen enkele reiziger die

hen ontmoet, zal niet het onderwerp van het koppensnellen aanroeren, dus ook Staal. Maar in tegenstelling tot de afgrijselijkste taferelen die ons bij de beschrijving van dit gebruik door andere reizigers voor ogen worden getoverd, geeft hij een zakelijk verslag.

In 1893, even terug

Overtocht over de rivier Benangan (Zuidoost Borneo), litho C.F. Kelley (1887)

in Nederland, wordt hij benoemd tot apostolisch vicaris, het hoofd van de missie in heel Indië, en ontvangt zijn bisschopswijding in Culemborg uit handen van de bisschop van Utrecht.

Weer in Indië zal hij niet lang op zijn standplaats Batavia blijven maar zijn uitgestrekte ambtsgebied doorkruisen. Op een van die reizen overlijdt Staal na vijf dagen hevige koorts – vermoedelijk malaria - aan boord van het schip de *Arend* in de Bandazee. Op 23 juli 1897 wordt hij begraven in Batavia.

De voormalige katholieke school in Velp, gebouwd aan de Nieuwstraat in 1932 is naar hem vernoemd.

Bij het grote kruis rechtsaf, aan de linkerkant voor de thuja's vindt u het graf van

26. L.J.F.B. Hamers. Zestien jaar oud was Ludovicus Johannes Frederikus Bernardus Hamers, geboren in 's-Heerenberg op 11 maart 1821, toen hij vrijwillig in dienst trad. In 1841 vertrok hij naar Nederlands Oost-Indië waar hij aan vele veldtochten deelnam. Op zijn eerste verlof in 1850 leerde hij Emma von Gimborn uit Emmerik kennen. Hij moest echter weer snel terug naar Indië. Er ging nauwelijks één jaar voorbij of het leger voerde wel ergens in de archipel strijd. Verlof opnemen om te huwen was niet mogelijk. Zij besloten daarom 'met de handschoen' te trouwen. Hun huwelijk werd op 11 september 1857 voltrokken in Arnhem met een zwager als vertegenwoordiger van Hamers. Deze neemt ondertussen deel aan de strijd op Timor en zal bij de bestorming van een rotsvesting ernstig gewond raken aan zijn linkerbeen en bovenlip. Emma besluit naar Indië te gaan, twaalf jaar voor de opening van het Suezkanaal nog een hele onderneming vol ellende én verving. Gelukkig vergoedt het gouvernement de overtocht. Na een reis van ongeveer vier

Kapitein der Infanterie van het Nederlands-Indisch Leger, L.J.F.B. Hamers

Militair hospitaal Soerabaja, circa 1880

maanden kan ze haar echtgenoot in Soerabaja in de armen sluiten. Louis had daar een poos in het hospitaal gelegen. Op 18 oktober 1857 in Soerabaja aangekomen, was hij direct vanuit de ziekenboeg van de *Barend Willem* naar het ziekenhuis overgebracht. Van het brood, de kaas en de wijn waarop de terugkerende militairen getraakteerd werden bij hun aankomst zal hij niet genoten hebben. Wel was hij ongetwijfeld trots toen hij enige maanden later zijn Militaire Willemsorde opgespeld kreeg. Bij Koninklijk Besluit van 17 februari 1858 was hij tot Ridder der 4e klasse in die orde benoemd voor de verrichtingen die hem zodanig letsel hadden opgeleverd dat hij zich genoopt voelde ontslag te vragen.

Emma ziet niet veel van Indië, want ze vertrekken al begin april 1858 naar Nederland. Na in Doesburg en Elten gewoond te hebben, vestigen ze zich in Arnhem, in Bronbeek. Louis was bij Koninklijk Besluit van 8 november 1862 benoemd tot “kapitein-adjutant van het Koloniaal Militair Invalidenhuis Bronbeek”, dat op 19 februari 1863 officieel zijn deuren zou openen.

De commandant J.C.J. Smits is een oude bekende van hem. Deze was namelijk ook zijn bevelhebber geweest tijdens de expeditie op Timor. Vijfentwintig jaar later, op 20 oktober 1887, herdenkt hij de dag waarop hij vijftig jaren geleden bij het leger in dienst trad. Ter gelegenheid hiervan schrijft de *Locomotief*, het Samarangsch Handels- en Advertentieblad: ‘*Mocht hij zich bij het Nederlandsch*

Oost-Indisch leger als ervaren officier en flink soldaat bij meer dan een expeditie onderscheiden, ook gedurende de laatste vijfen-twintig jaar, welke hij als kapt.-adjutant op Bronbeek doorbracht, kenmerkte hij zich als nauwgezet en tevens humaan chef.'

Begin januari van het jaar daarop vraagt hij wegens ziekte ontslag aan. Dit wordt hem verleend met toekenning van de titulaire rang van majoor. Twee jaar later op 7 september 1890 overlijdt Louis Hamers na een langdurig lijden in villa Emma in Velp, waar hij na zijn pensionering was gaan wonen. Emma zal op 8 januari 1911 in Barneveld sterven.

Graf van L.J.F.B. Hamers

U loopt weer terug naar het grote kruis en vindt links achter het kruis in de derde rij op de vijfde plaats het graf van Albertus Budel (1847-1911), vader van Hendrikus.

Graf van Albertus Budel en zijn echtgenote

27. Hendrikus Budel wordt op 1 januari 1874 te Velp geboren als oudste zoon van Albertus Budel en Christina Freriks. Hij groeit op in een groot, katholiek gezin. Albertus en Christina krijgen na hem nog tien kinderen, van wie er echter twee kort na de geboorte sterven. Zijn vader is houtzager en kan met moeite zijn gezin onderhouden. Hendrikus vertrekt in 1894 als korporaal naar Indië. Hij zal daar meer dan 24 jaar dienen, waarvan ruim 12 jaar als onderluitenant. Hij neemt deel aan gevechtsacties in Atjeh, Djambi, Midden-Sumatra, Zuid-Celebes en op Java. Eindelijk, na 20 jaar onafgebroken gediend te hebben, kan hij voor de duur van één jaar op verlof. Hij gaat naar Velp om zijn vrouw Christiene de Roode, geboren in Batavia, met wie hij kort tevoren was gehuwd, aan zijn familie voor te stellen. Ook wil hij het graf van zijn in 1911 overleden vader bezoeken. Pas in oktober

1916 – zijn verlof duurt langer, omdat de oorlog de scheepvaart belemmert – keren ze naar Indië terug. Hij zal zijn familie nooit meer terugzien.

Budel, voor de derde maal geplaatst in Atjeh, staat bekend als een ijverig en uitstekend militair en zijn meerderen weten dat te waarderen. Daarvan getuigt niet alleen zijn rang van onderluitenant, waarvoor alleen de allerbeste onderofficieren in aanmerking komen, maar ook zijn benoeming op 10 augustus 1918 tot commandant van de post Kroeëng Raja, niet ver van Kota Radja (nu Banda Aceh). Hij hoopt tot na de oorlog in Kroeëng Raja te kunnen blijven en dan van zijn pensioen te gaan genieten. Het mocht niet zo zijn, slechts tien dagen na zijn benoeming tot commandant wordt zijn lijk op een half uur gaans van het bivak gevonden. Tijdens een inspectie rond de post was hij aangevallen en neergestoken.

Moord. Bij het departement van koloniën is uit Indië het telegrafisch bericht ontvangen, dat de 44-jarige onderluitenant H. Budel in Atjeh is vermoord. De te Velp wonende familie is hiermede in kennis gesteld.

Delftsche Courant, 23-08-1918

De Tribune, het sociaal-democratisch dagblad, kopte het bericht van de moord aldus: 'De wraak van den Inlander'. Waarom echter wraak op Hendrikus Budel genomen werd, wordt niet verteld, maar dát er wraak werd genomen, was allerminst ongewoon. Aanslagen kwamen in Atjeh zo regelmatig voor dat er een apart begrip

voor bestond: 'de Atjeh-moorden'.

Tussen 1910 en 1920 vielen er bij 79 aanslagen 99 slachtoffers. Het laatste bericht over de aanslag op Budel luidt dat men de moordenaar nog niet opgespoord had. Het motief was dus niet duidelijk.

Budel wordt onder grote belangstelling begraven op Peutjoet, het grote militaire kerkhof in Banda Aceh waar zo'n 2.200 militairen begraven liggen. Zijn naam staat op de grote Erepoort.

Erepoort kerkhof Peutjoet (Atjeh), namenlijst op zijwanden

U verlaat de begraafplaats en loopt naar links de Bergweg weer op tot aan de 1e afslag. Hier links afslaan en rechtdoor gaan door de Koningsstraat naar de Schonenbergsingel. Sla deze rechts in en loop met de bocht mee tot de Dillenburglaan. Op de hoek ligt

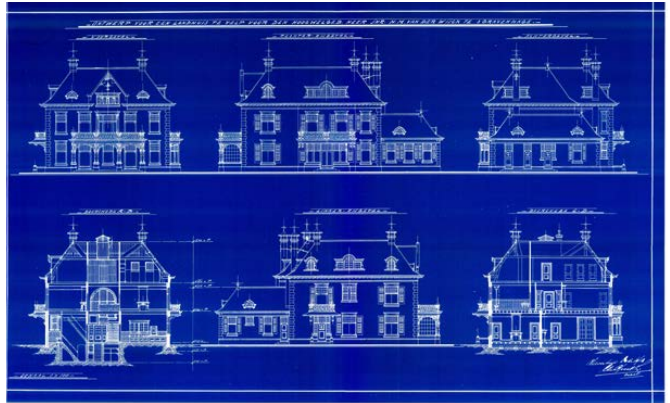
28. Villa (nu school)

De Arnhorst

In 1912 geeft **jonkheer Herman Marinus van der Wijck** opdracht tot de bouw van de Arnhorst.

De villa wordt ontworpen door architect De Groot uit Hilversum in een neorenaissancistische stijl. Van der Wijck zal het fraaie huis van 1914 tot en met 1932 bewonen, de laatste zes jaar zonder

echtgenote. Maria Zillesen was in 1926 overleden en kinderen had het echtpaar niet. Van der Wijck werd in 1843 te Djokjakarta (Java) geboren als zoon van Herman

Bouwtekening Villa Arnhorst, 1912

Groepsportret van het kabinet Röell (1894-1897), rechts staand jhr. H.M. v.d. Wyck

Constantijn van der Wijck, lid van de Raad van Indië. Net als zijn broers Carel Herman Aart (de latere gouverneur-generaal van Ned. Indië) en Johannes Cornelis (de latere commandant van het Indische Leger) ging hij voor zijn opleiding naar Nederland. Hij koos voor een officiersopleiding bij het Koninklijk Instituut voor de Marine te Willemsoord.

Zijn loopbaan sloot hij af als minister van Marine onder het kabinet Roëll-Van Houten (1894-1897), vooral bekend om zijn kieswet, maar ook, zij het in mindere mate, om het nieuwe vlootplan en de uitbreiding van de Indische vloot. Zijn verdienste! De Indische vloot had hem altijd nauw aan het hart gelegen. Tien jaar lang had hij in de Indische wateren gevaren en hij was voor zijn deelname aan de strijd onderscheiden met het ereteken voor belangrijke krijgsverrichtingen met de gespen Atjeh 1873-1880 en 1890. In december 1932 overleed hij en werd te Rozendaal begraven. Op de kist prijkte een krans van witte lelies, geschonken door koningin-moeder Emma.

De villa dient om nog een reden genoemd te worden. Ze werd in de oorlogsjaren gevorderd door de Duitsers en na de oorlog nam het bureau voor de aanmelding van oorlogsvrijwilligers van de Eerste Divisie '7 December' haar intrek in het zwaar beschadigde pand. Deze divisie, vernoemd naar de rede van koningin Wilhelmina op 7 december 1942 te Londen, bestond voor het merendeel uit dienstplichtigen die in 1925 waren geboren. Zij vertrokken in 1946 naar Indië en zouden er ruim 3 jaar blijven. Van dit legeronderdeel sneuvelden in Indië 683 militairen.

Embleem Eerste Divisie "7 December"

U loopt de Schonenburgsingel uit tot de Daalhuizerweg, steekt deze over, gaat de Beethovenlaan in en slaat dan links het park in. Volg het pad tot aan de Arnhemse Straatweg en ga rechtsaf naar Bronbeek. Op nummer 4 van de tweede weg links aan de overkant, de Rozenhagelaan (helaas is hier geen veilige oversteekplaats), ligt villa Rozenhage.

29. Villa Rozenhage en Ir. Boeseken

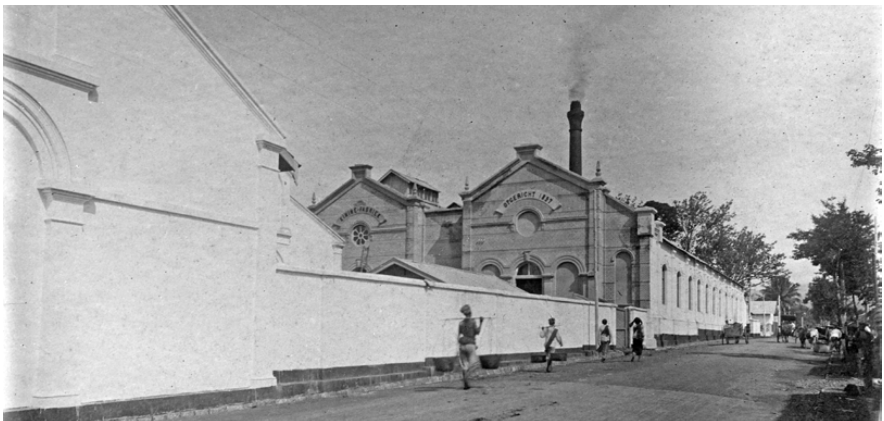
In 1937 besluit de familie Boeseken in Velp te gaan wonen. De oude villa Rozenhage wordt afgebroken en op de fundamenten het nieuwe huis voor de Boesekens gebouwd. Architect W.A.M. van der Ven krijgt de opdracht een *ruime zonnige* villa te bouwen voor een familie die lange tijd in Nederlands-Indië vertoefd had. 'Ruim', dat waren de Boesekens gewend. Onder de vele meubels die op de vendutie ter gelegenheid van hun verhuizing van de Logeweg naar de

Villa Rozenhage (2017)

Sumatrastraat in Bandoeng aangeboden werden, stonden een piano en een carambole-biljart vermeld. In de stijl van het 'Nieuwe Bouwen' laat de architect grote glasoppervlaktes maken die men gedeeltelijk kan openschuiven. In een van deze glaswanden komt een volière voor tropische vogels, die zichtbaar is vanuit de woonkamer, de hal en de eetkamer. In de hal worden glas-in-loodramen aangebracht met

afbeeldingen van de vier jaargetijden, ontworpen en uitgevoerd door Henk Schilling, glazenier te Arnhem. De tuinarchitect Copijn uit Groenekan legt de tuin aan. J.W. Boeseken (geboren 1876 in Rotterdam) ging, na in Delft zijn ingenieursdiploma behaald te hebben, in 1900 naar Indië, waar hij opklom tot directeur van de Bandoengsche Kininefabriek. Deze fabriek, waar enorme hoeveelheden kinabast

De Bandoengsche kininefabriek omstreeks 1910

verwerkt werden tot kininesulfaat, was in 1896 op initiatief van Mr. C.W. baron van Heeckeren opgericht.

In 1854 ging men met regeringssteun kina aanplanten in de streek ten zuiden van Bandoeng. De cultuur ontwikkelde zich zo voorspoedig dat reeds in de jaren voor de

Flesje kinine

Eerste Wereldoorlog de grootste hoeveelheid kina ter wereld uit Nederlands-Indië kwam. Kinine is een uiterst belangrijk koortswerend middel. Het wordt toegepast bij malaria, een van de meest verbreide tropische volksziekten. De productie zal tijdens Boesekens werkzame periode enorm toenemen. Hij is de uitvinder van een belangrijk chemisch procedé, dat het mogelijk maakt om kinine in tabletvorm, door middel van versuikering, te fabriceren. Deze wijze van toediening raakte steeds meer in gebruik. In 1921 legde Boeseken zijn functie als directeur neer en vertrok met zijn echtgenote en twee dochters naar Nederland.

Ir. Jan Willem Boeseken overleed te Velp op 23 juli 1939, een jaar nadat hij zijn villa had betrokken.

U blijft rechtdoor lopen en ziet achter het viaduct aan de rechterkant het landgoed Bronbeek liggen. Bij de hoek gaat u het hek met aan weerszijden de koperen kleine kanonnen binnen. Vervolg de oprijlaan langs de villa uit 1842, die ooit aan koning Willem III behoorde, tot aan het daarachter gelegen gebouw

30. Het Koninklijk Tehuis voor Oud-Militairen en Museum Bronbeek

In 1859 schonk koning Willem III Bronbeek aan de staat onder voorwaarde dat er een koloniaal militair invalidenhuis zou worden opgericht om aan de gepensioneerde onderofficieren en soldaten van het Nederlands-Indische leger een

Litho uit Gedenkboek van J.C.J. Smits, Landgoed Bronbeek 2e helft 19e eeuw

rustplaats te verschaffen waar zij de rest van hun leven zouden kunnen slijten. Rijksbouwmeester W.N. Rose werd met die opdracht belast en ontwierp het gebouw in eclectische stijl, met vormen uit het neoclassicisme en de romaanse bouwkunst.

Uit veiligheidsoverwegingen gebruikte hij veel gietijzer in de kapconstructie, de balustrades, goten, trappen, binten en ramen. Aan het sobere front is slechts één versiering aangebracht: de buste van stichter en beschermheer koning Willem III. Het was een voor die tijd modern gebouw. Binnenshuis bevonden zich hygiënische toiletten, de badkamers waren voorzien van douches en ook de heteluchtverwarming was geavanceerd.

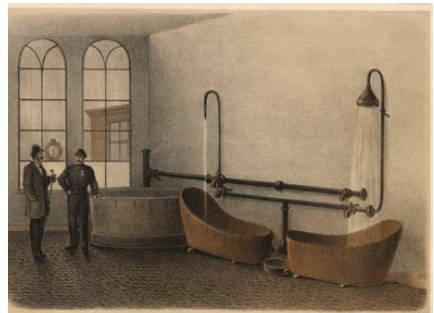
Het Koloniaal Militair Invalidenhuis Bronbeek werd op 19 februari 1863 geopend. Aan het eind van het jaar huisvestte het al tweehonderd bewoners. Onder hen vormden Nederlanders het grootste deel, gevolgd door Duitsers, Belgen, Zwitsers, Fransen, en een paar Italianen, Denen, Polen, Engelsen, Zweden en Russen. Het internationale karakter van de bezetting zou tot lang na de Eerste Wereldoorlog voortduren. Herhaaldelijk vonden verbouwingen plaats. Zo werd conform de eisen van de tijd in

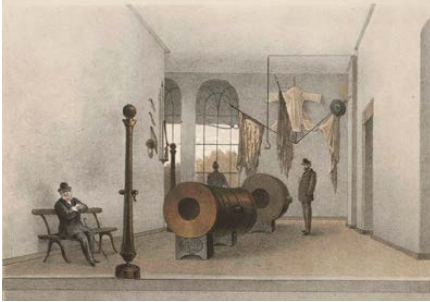
Rijksbouwmeester W.N. Rose, schilderij C. Kramm, 1824

Litho uit Gedenkboek van J.C.J. Smits, Slaapzaal, 2e helft 19e eeuw

Litho uit Gedenkboek van J.C.J. Smits, Badkamer, 2e helft 19e eeuw

Litho uit Gedenkboek van J.C.J. Smits, Tentoonstellingsruimte, 2e helft 19e eeuw

1962 de inrichting gemoderniseerd en maakten de oude slaapzalen plaats voor een- en tweepersoonskamers. De belangstelling voor het huis liep echter geleidelijk terug. Om dit probleem op te lossen verruimde men de toelatingseisen. Vanaf 1970 waren naast de Knillers ook oud-militairen van alle delen van de Nederlandse krijgsmacht welkom; sinds de jaren negentig van de vorige eeuw ook vrouwen, maar pas in 2016 deed de

eerste vrouw haar intrede. Ook in ander opzicht wist Bronbeek zijn basis in de loop der tijd te verbreden. Waren aanvankelijk de zorg voor ouderen en het beheer van het museum de hoofdtaken, tegenwoordig horen het vergroten van de kennis van het Nederlandse koloniale verleden, het verlenen van steun aan het veteranenbeleid van de overheid en het faciliteren van de herdenkingen bij de monumenten op het landgoed eveneens tot de doelstellingen.

Bronbeek heeft in de loop van zijn bestaan driemaal een andere naam gekregen. In 1888 werd het instituut het predicaat 'koninklijk' verleend en in 1959 werd de term 'koloniaal' geschrapt. Sinds 1999 heet Bronbeek het 'Koninklijk Tehuis voor Oud-Militairen en Museum 'Bronbeek'.

Vanaf het begin waren huis en museum hecht met elkaar verbonden. Zelfs al voor de opening ontving Bronbeek schenkingen van voorwerpen, afkomstig uit Nederlands-Indië. Reeds in de 19e eeuw kwamen jaarlijks duizenden bezoekers om alles te bekijken. Die belangstelling is nooit afgenomen. Bronbeek is met zijn bejaardenhuis, zijn museum en zijn monumenten het symbool bij uitstek van de Nederlandse koloniale geschiedenis. Treedt binnen, dwaal door de zalen en vergeet niet ook de fraaie bibliotheek te bezoeken.

Litho uit Gedenkboek van J.C.J. Smits, Bibliotheek Bronbeek, 2e helft 19e eeuw

Na Bronbeek kunt u uw weg vervolgen naar station Presikhaaf door het park Sacré-Coeur. U neemt de hoofduitgang, steekt de Arnhemse straatweg over, gaat 100 meter rechtdoor en steekt over. U loopt rechtdoor over het parkeerterrein naar het park Sacré-Coeur.

31. De Vogel- en Plantentuin

Op 5 mei 1883 werd hier de Vogel- en Plantentuin geopend. Het initiatief daartoe was genomen door C. Nortier Azn, J.A. Kolff, G.L. Bosch en J.J. Duyvené de Wit. De eerste drie, inwoners van Arnhem, deelden niet alleen een Indisch verleden, maar hadden ook de beschikking over een aanzienlijk, in Indië opgebouwd, kapitaal. De laatste – eveneens zeer bemiddeld – vestigde zich in Velp. De tuin werd ontworpen door tuinarchitect Dirk Watzel. Hij liet op een golvend terrein vijvers aanleggen met bruggetjes, in ovalen perken heesters en bomen planten en menige volière bouwen voor vogels uit de Oost. Het ontwerp is ook nu nog te herkennen.

De Vogel- en Plantentuin aan de Velperweg, ca.1900

Niet alleen aan wandelaars was gedacht maar ook aan sportieve bezigheden als tennissen, croquet spelen, kegelen en biljarten. In de winter kon er geschaatst worden. Bij het park kwam een groot hotel met 200 kamers en twee concertzalen, gebouwd naar het ontwerp van architect Ouëndag. In de grootste zaal konden 1500 personen plaats nemen. Regelmatig werden er tentoonstellingen gehouden en vele concerten gegeven.

Hartelijk was de verhouding tussen het bestuur van de tuin en hun overbuurman Commandant Smits van Bronbeek. Smits had de initiatiefnemers – goede vrienden van hem – zeer gesteund bij de uitvoering van hun plan.

De bestuurders van de tuin op hun beurt zorgden regelmatig voor de versiering van Bronbeek. En toen Smits zijn 50-jarig jubileum als officier vierde, verrasten zij de generaal met zijn portret in een kolossale vergulde lijst.

Lang zou de Vogel- en Plantentuin echter niet bestaan. In 1894 werd de exploitatie wegens tegenvallende belangstelling gestaakt, waarna het complex o.a. als sanatorium en nonnenklooster ging dienen. In 1974 volgde afbraak en verrees er een modern verpleeghuis, Regina Pacis. Een groot deel van de landschappelijke parktuin bleef intact. Afgezien van het voormalige koetshuis (Velperweg 160-162-164) resteert niets van de oorspronkelijke bebouwing. Het park is beschermd als gemeentelijk monument.

U blijft rechts houden en loopt tot aan het bruggetje. Naast het pad vindt u

32. Monument Sawah Belanda

Dit Indische monument, bestaande uit een sawa en zeven granieten platen, is gemaakt door Joyce en Marion Bloem en in augustus 2006 onthuld.

De stenen platen symboliseren verwaaide bladzijden uit een oud boek, die neergedwarfeld zijn in het Nederlandse landschap. In het graniet staan flarden van verhalen gegraveerd, die iets over de levens van Indische mensen vertellen, over hun herinneringen en gevoelens, over hun gedwongen vertrek naar Nederland, hun aanpassing aan de Nederlandse samenleving, over hun smart en heimwee. De sawa, het beeld bij uitstek van het Indische landschap en tevens voornaamste voedselbron voor de bevolking, wordt voorzien van stromend water uit de sprengbron van het tegenoverliggende park 'Angerenstein'.

Jaarlijks kweekt men in de kassen van Bronbeek rijstplanten om hier uit te zetten. De zussen Bloem, kinderen van een KNIL-militair, wilden een monument

Sawah Belanda, ca. 2012

oprichten voor 'gewone mensen, die zich los moesten maken van hun achtergrond, hun cultuur en voor de opgave stonden dat voorland niet te ontkennen, maar zich toch aan te passen aan de nieuwe omstandigheden'.

Zo'n 350.000 Indische Nederlanders, mannen, vrouwen en kinderen, hebben tussen 1945 en 1963 Indonesië verlaten. Nederland was voor hen een vreemd land waar ze helemaal opnieuw moesten beginnen. Ze waren vaak arm en hun Indische diploma's en werkervaring werden als van mindere waarde beschouwd waardoor ze moeilijk aan de slag konden komen.

Hartelijk was de ontvangst niet, voor hun lotgevallen bestond nauwelijks aandacht en contacten met Nederlandse gezinnen kwamen slechts moeizaam tot stand. Toch is de Indische gemeenschap erin geslaagd snel in de Nederlandse samenleving te integreren. Ze hadden Nederlands onderwijs gevolgd, spraken de taal goed en waren vertrouwd met Nederlandse waarden en gebruiken.

U vervolgt het pad. Aan het einde gaat u met de bocht mee naar links en dan naar rechts en loopt parallel aan het spoor tot station Presikhaaf.

Bronnen en Literatuur

Vindplaatsen der bronnen:

Archieven

- Gelders Archief, Arnhem
- Nationaal Archief, Den Haag

Internet

www.wikipedia.org

www.berghapedia.nl

www.velpschecourant.nl

www.delpher.nl

www.historievandaalhuizen.nl

www.oudheidkundigekring.nl

Literatuuropgave:

Bakker, J.,	• <i>Begraven in Velp. De geschiedenis van een oud kerkhof</i> (Oosterbeek, 2005).
Benjamins, H.D. & J.F. Snelleman	• <i>Encyclopaedie van Nederlandsch West-Indië</i> ('s-Gravenhage, 1914-1917).
Berg van Saparoea, C.J.G.L.v.d.	• De tragedie op het eiland Saparoea in het jaar 1817 tijdens den opstand in den Molukken, in <i>Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde van Nederlandsch-Indië</i> , vol 104 (1948), 237-335.
Bevaart, W.,	• <i>Bronbeek. Tempo doeloe der liefdadigheid</i> (Den Haag, 1998).
Bierens de Haan, J.C.,	• <i>Rosendael: groen hemeltjen op aerd. Kasteel, tuinen en bewoners sedert 1579</i> (Zutphen, 1994).
Bloem, M.&J.,	• <i>Sawah Belanda; een boek als monument</i> (Wijk en Aalburg, 2006).
Bloembergen, M.,	• <i>De geschiedenis van de politie in Nederlands-Indië: uit zorg en angst</i> (Amsterdam/Leiden, 2009).

- Bosma, U. e.a.

 - *De geschiedenis van Indische Nederlanders* (Amsterdam, 2006).
- Bossenbroek, M.

 - *Volk voor Indië. De werving van Europese militairen voor de Nederlandse koloniale dienst 1814-1909* (Amsterdam, 1992).
- Breton de Nijs, E.,

 - *Tempo Doeloe. Fotografische documenten uit het oude Indië 1870-1914* (Amsterdam, 1961).
- Brommer, B.,

 - *To my dear Pietermetje: grandfather and granddaughter in VOC time* (Den Haag, 2015).
- Crols, R.J.A.,

 - “De verburgerlijking van het buiten wonen in de tweede helft van de negentiende eeuw in Gelderland.” In *R. van der Laarse en Y. Kuiper (red.) Beelden van de buitenplaats. Elitevorming en notabelencultuur in Nederland in de negentiende eeuw* (Hilversum, 2014)) p. 175-195.
- Dekker, A en H. van Katwijk

 - *Recht en rechtspraak in Nederlands-Indië* (Leiden, 1993).
- Delden, M. van

 - “De mysterieuze uitbater van Café Laros” in *Ambt en Heerlijkheid*, jrg 63, nr. 194, maart 2017, p. 15-16. nr. 194, maart 2017, p. 15-16.
- Departement van Oorlog

 - *Verzameling van Dagorders betrekking hebbende op toegekende beloningen aan hen, die zich onderscheidten bij krijgsverrichtingen van het Koninklijk Nederlandsch-Indische Leger vanaf 1818 tot heden* (Batavia-C, 1939).
- Doel, H.W. van der

 - *De stille macht: het Europese binnenlands bestuur op Java en Madoera, 1808-1942* (Amsterdam, 1994).

- Gelders Genootschap • *Beschermd dorpsgezicht Villapark Overbeek* (Amersfoort, Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed 2011).
- Goor, J. van • *Jan Pieterszoon Coen 1587-1629. Koopman-koning in Azië* (Amsterdam, 2015).
- Handboek • *Handboek voor de kennis van Nederland en koloniën* ('s-Gravenhage, 1922).
- Havard, H. • *De bedreigde grenzen, een togt door de provinciën Friesland, Groningen, Drenthe, Overijssel, Gelderland en Limburg* (Haarlem, s.a.).
- Huisman, M. • “Rudolph MacLeod, het zwarte schaap in de levensgeschiedenis van Mata Hari”, in *Biografie Bulletin*, najaar 2011.
- Kerkkamp, H. • - *Historie van Velp en Rozendaal*. (Arnhem, 1965).
- *Verloren luister. Verdwenen landgoederen* (Velp, 1969).
- *Velp en Rozendaal in oude ansichten*. 3 delen (Zaltbommel 1978 en 1985)
- Kielstra, E.B., • *Sumatra's Westkust van 1841-1849* (Leiden, 1891).
- Klein, p. • “Rechtspraak”. In de reeks *Weerzien met Indië*, nr. 28 (Zwolle, 1995).
- Knaud, J.M. • *Herinneringen aan Soekaboemi* (Den Haag, 1976).
- Köffler, G.C.E. • *De Militaire Willemsorde 1815-1940* (Den Haag, 1940).
- Mooij, A. • *Branie. Het leven van Mina Kruseman 1839-1922* (Amsterdam, 2013).
- Moor, J. de • “Oorlogen in de Archipel, 1817-1870”. In de reeks *Weerzien met Indië*, nr. 25 (Zwolle, 1995).

- Nieuwenhuys, R. • *Oost-Indische spiegel* (Amsterdam, 1973)
- Oldersma, L., • *Denk niet dat ik slecht ben. Margaretha Zelle vóór Mata Hari* (Leeuwarden, 2016).
- Paulus, J. e.a. • *Encyclopaedie van Nederlandsch-Indië.* ('s-Gravenhage, 1917-1939), 2e druk.
- Roo de la Faille, P. D. • *Preanger-schetsen* (Batavia, 1895).
- Siebelink, J. & John Jansen van Galen • *Dorpstraat Ons Dorp: een briefwisseling* (Amsterdam, 1995).
- Smeets, H.C.M.I., • *Paters in de Oost. Brieven uit Indië 1859-1883* ((Zutphen, 2005).
- Smits, J.C.J. • *Gedenkboek van het Koloniaal-Militair Invalidenhuis Bronbeek* (Arnhem, 1881).
- Stapel, F.W. • *Gouverneurs-generaal van Nederlandsch-Indië in beeld en woord* (Den Haag, 1941).
- Steenbrink, K. • *Catholics in Indonesia 1808-1942. A documented history, vol 1* (Leiden, 2003).
- Veer, P. van 't • *De Atjeh-oorlog* (Amsterdam, 1969).
- Wolters van der Weij, A.C.S., • *De Planten-en Vogeltuinen en het Sanatorium Arnhem*, in *Arnhems Historisch Tijdschrift "Prodesse Conamur"*, nr. 4 dec. 2011, p. 157-176.
- Zandvliet, K., • *De 250 rijksten van de Gouden Eeuw: kapitaal, macht, verwantschap en levensstijl* (Amsterdam, 2006).
- Zentgraaff, H.C. • *Atjeh* (Batavia, s.a.).

Illustratieverantwoording

Bronvermelding van de afbeeldingen is aangegeven per pagina waarop ze staan afgebeeld.

- p. 6 Museum Bronbeek/ Piet van Berkum
RKD – Nederlands instituut voor kunstgeschiedenis, Inv.nr IB1000246
(158207)
- p.7 Universiteitsbibliotheek Leiden, KITLV, Inv.nr. 3254
www.delpher.nl
- p.8 Museum Bronbeek/ Piet van Berkum
- p.9 Uit Begraven in Velp. De geschiedenis van een oud kerkhof (Oosterbeek, 2006) van J. Bakker
- p.10 Museum Bronbeek, Inv.nr. 1873/06-1-1
Museum Bronbeek, Inv. nr. 1865/10/23-1-22
- p.11 Museum Bronbeek, plaat XXV uit Gedenkboek van J.C.J. Smits
- p.12 RKD – Nederlands instituut voor kunstgeschiedenis, Inv.nr. IB01002490
(160459)
Museum Bronbeek, Inv. nr. 2013/11/27-4-8
- p.13 Koninklijke Verzamelingen Den Haag, fotograaf Pieter Oosterhuis, 1863
/1865, Inv.nr.FA-0490-17
- p.14 www.delpher.nl
- p.15 Theatercollectie Bijzondere Collecties UvA (stichting TiN)
- p.16 Gelders Archief, Inv.nr. GA 1540-1723
- p.17 Universiteitsbibliotheek Leiden, KITLV, Inv.nr. 90757
www.delpher.nl
- p.18 Museum Bronbeek/ Piet van Berkum
- p.19 Rijksmuseum Amsterdam, Inv.nr. SK-C-1684
Rijksmuseum Amsterdam, Inv.nr. NG-2011-31-5
- p.20 Museum Bronbeek/ Piet van Berkum
St. Nationaal Museum van Wereldculturen, Tropenmuseum, inv.nr.
TM.60062554
- p.21 CBG| Centrum voor familiegeschiedenis, Collectie Veenhuizen
- p.22 Gelders Archief, Inv. Nr. GA 1501-1099
St. Nationaal Museum van Wereldculturen, Tropenmuseum

- p.23 Museum Arnhem, Inv.nr. GM 01357
- p.24 Museum Bronbeek/ Piet van Berkum
- p.25 Nederlands Instituut voor Militaire Historie, Inv.nr. 2158_073995
Nederlands Instituut voor Militaire Historie, Inv.nr. 2158_000126
Nederlands Instituut voor Militaire Historie, Inv.nr. 2158_006601
- p.26 Museum Bronbeek, Inv.nr. 1863/05-3a
Universiteitsbibliotheek Leiden, KITLV, Inv.nr. 2760
- p.27 Gelders Archief, Inv.nr. GA 1592-222
CBG| Centrum voor Familiegiedenis,
Collectie Veenhuizen
- p.28 Museum Bronbeek/ Piet van Berkum
Gelders Archief, Inv.nr. GA 1551-1420
- p.29 KITLV/ Universiteit Leiden, Special Collections, Inv.nr. 36B150
- p.30 Museum Bronbeek/ Piet van Berkum
- p.31 www.delpher.nl
Collectie Vera Franken
Idem
- p.32 Nederlands Instituut voor Militaire Historie, Inv.nr. 2158_053520
- p.33 Noord Hollands Archief, Inv.nr. KNA001016045
- p.34+35 St. Nationaal Museum van Wereldculturen, Tropenmuseum, Inv.nrs.
TM-A-8491c-71, TM-A-8491c-22a, TM-A-8491c-22b, TM-A-8491c-52,
TM-A-8491c-71, TM-A-8491c-82, TM-A-8491c-140, TM-A-8491c-160
Rijksmuseum Amsterdam, Inv. nr. AK-BR-718
- p.36 www.online-begraafplaatsen.nl
- p.37 Museum Bronbeek, Inv.nr. 1923/04/01-2-1
- p.39 Fries Museum Leeuwarden, Inv. nr. D2005-578
Fries Museum Leeuwarden, Inv. nr. D2005-759
- p.40 www.delpher.nl
Fries Museum Leeuwarden, Inv. nr. D2005-623
- p.42 Katholiek Documentatie Centrum, Inv.nr. NL_NmKDC_2a14750a
Plaat 29 uit de Atlas bij C. Bock, Reis in Oost- en Zuid-Borneo van Koetei
naar Banjermasin ('s-Gravenhage, 1881-1887)
- p.43 Museum Bronbeek, Inv.nr. 1980/02/20-1
- p.44 Universiteitsbibliotheek Leiden, KITLV, Inv.nr. 19221

- p.45 www.online-begraafplaatsen.nl
Idem
- p.46 www.delpher.nl
Museum Bronbeek, Inv.nr. 1997/05/02-2-14/41
- p.47 Velpsche Courant/J. Withaar
Spaarnestad Photo, Inv. nr. SFA003003212
- p.48 Museum Bronbeek, Inv. nr. 2002/08/12-4-32
- p.49 Museum Bronbeek/ Piet van Berkum
St. Nationaal Museum van Wereldculturen, Tropenmuseum,
Inv.nr. TM-10012683
- p.50 Museum Bronbeek, Inv. nr. 2004/07/28-3
Museum Bronbeek, Litho uit Gedenkboek van J.C.J. Smits
- p.51 Museum Bronbeek, Inv.nr. 1824_0408
Museum Bronbeek, Litho uit Gedenkboek van J.C.J. Smits
Idem
- p.52 Idem
Idem
- p.53 Gelders Archief, Inv.nr. GA 1501-04-16774
- p.55 Museum Bronbeek/Niek Ravensbergen

Omslag voorzijde: Museum Bronbeek, Inv.nr. 1977/03-1-53, Benedenstad van Batavia circa 1883 (geschilderd door W.C.C. Bleckmann)

Omslag achterzijde: Gelders Archief, Inv. nr. 1514-30, Hoofdstraat Velp 1909

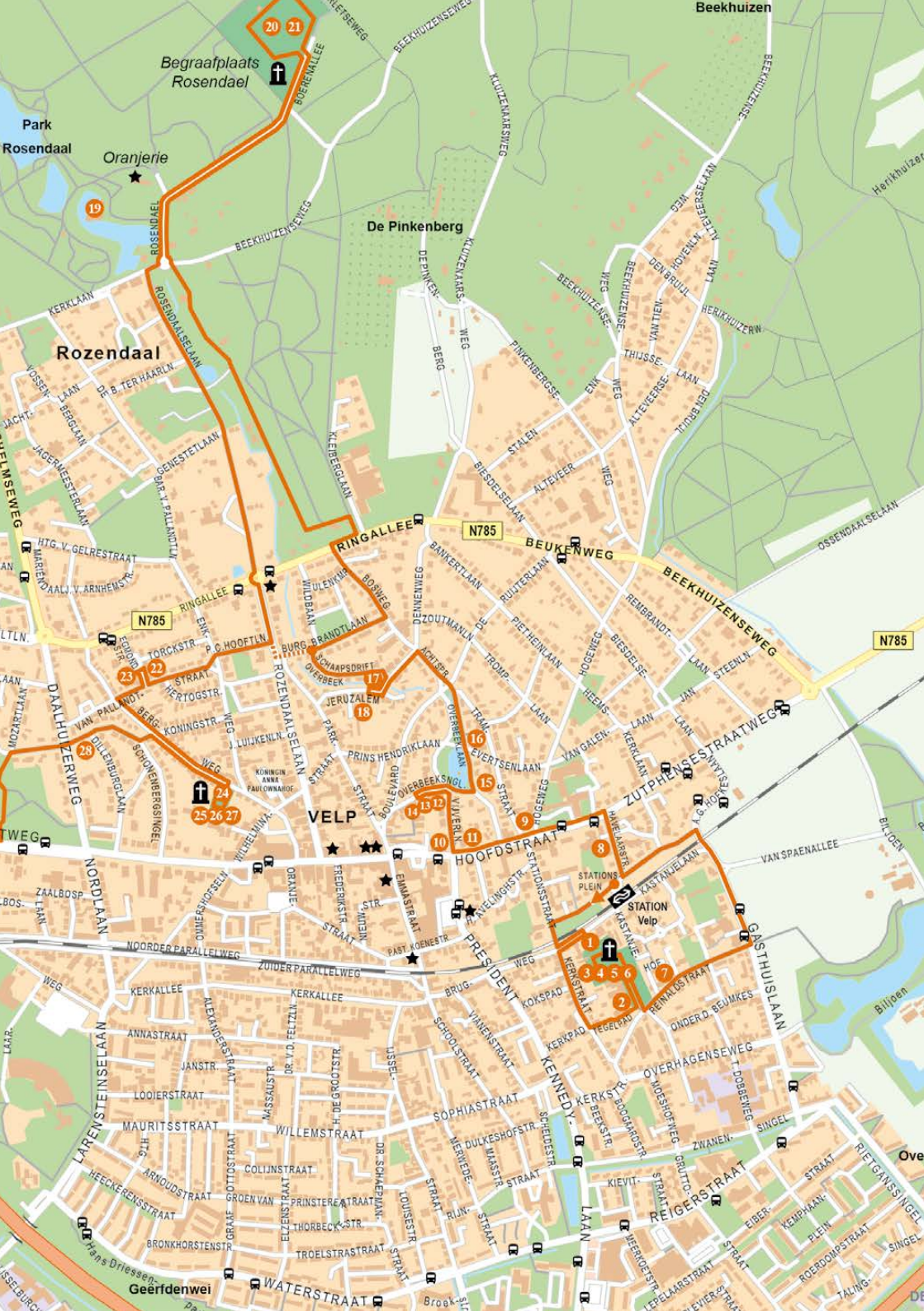
Museum Bronbeek heeft ernaar gestreefd de rechten met betrekking tot de foto's volgens de wettelijke bepalingen te regelen. Personen of instanties die desondanks menen zekere rechten te kunnen doen gelden, kunnen zich wenden tot Museum Bronbeek.

LEGENDA

- Museum Bronbeek
- Begraafplaats
- Horeca
- Treinstation
- Bushalte
- Wandelroute

50m

Begraafplaats Rosendaal

Park Rosendaal

Oranjerie

De Pinkenberg

Rosendaal

RINGALLEE

N785

BEUKENWEG

BEEKHUIZENSEWEG

N785

N785

VELP

HOOFDSTRAAT

ZUTPHENSTRAATWEG

Geerdenwei

WATERSTRAAT

Ove

Colofon

Deze gids is een uitgave van het Koninklijk Tehuis voor
Oud-Militairen en Museum Bronbeek te Arnhem

Projectleider: Eky Reiss
Auteur: Marthe Raven
Samenstelling: Eky Reiss en Marthe Raven
Fotografie: Piet van Berkum
Kaart: www.kaartenenatlassen.nl
Vormgeving: Mediacentrum Defensie, Afdeling Crossmedia, Den Haag

Tweede druk maart 2019

ISBN 978-90-821527-9-1

Niets van deze uitgave mag worden veelevoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de rechthebbenden.

DE POT
MODDERMAN
HARTVELT & CO.
WIJNKOPPERS
LEIDEN